

SZIVÁRVÁNY

SZÉPIRODALMI & MŰVÉSZETI & TUDOMÁNYOS & ÉS KÖZGAZDASÁGI & FOLYOIRAT &

SZERKESZTI:

HANGAY SÁNDOR

TARTALOM

HANGAY: S. O. S. (vezércikk). — VÁRADI A.: Petőfiről.
 — CSIZMAZIA: Versek. — RÁKOSI U.: A zsebkendő
 (novella). — HANGAY: Versek. — RUDNAI GY.: Konstanza
 csókja (egy felvonásos játék). — BARNÁ: Japán verstor-
 áltások. — MORVAY: Byron levelei. — LŐRINCZY GY.:
 Bóliáth (regény). — MAGYAR IRODALOM. — KÖNYVEK
 SZEMLEJE. — VILÁGIRODALMI SZEMLE. — TUDO-
 MÁNY. — MŰVÉSZET. — SZÍNHÁZ, MOZI, ZENE, TÁNC.
 LAPOK SZEMLEJE. — KÖZGAZDASÁG. — SZERKESZTŐ
 POSTÁJA.

Megjelenik minden hónap 15-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest, IV. Ferenc József-rakpart 6-7

Ára 30 korona.

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS UJDONSÁGAI.

Eredeti magyar munkák.

Költemények. *Lengyel István:* Égi üzenet. Légrády kiad.

Regény, elbeszélés. *Rákosi Viktor:* Magyar Iliász. Regény. Révai kiad.

Dobosi Pécsi Mária: Antoni Dániel. Regény. Singer és Wolfner kiad.

Farkas Pál: A láthatatlan imám keze. Regény. Singer és Wolfner kiad.

Karinthy Frigyes: Visszakérem az iskolapénzt. Franklin kiad.

Gyulai Pál: Petőfi és lyrai költészetünk. Magyar könyvtár.

József főherceg: A magyar vitézség nagy napjai. Franklin kiad.

Mikszáth Kálmán: A szelístejei asszonyok. Franklin kiad.

Kóbor Noémi: Jeruzsálem pusztulása. Franklin kiad.

Művészet. *Lyka Károly:* A táblabíró világ művészete. I.—IV. Singer és Wolfner k.

Tudomány. *Pintér Jenő:* A magyar irodalomtörténetének kezikönyve. I., II. Franklin kiad.

Folyóiratok. A Magyar Könyv. A magyar irodalom ujdonságairól tájékoztató folyóirat. Franklin kiad.

Műfordítások.

Regény, elbeszélés. *Wilde:* Mesék, történetek és költemények prózában.

Fordította: Mikes Lajos. Lampel R. kiad.

Braun Lilly: A marquisné szerelmes levelei. Fordította: Schöpfung Aladár. Franklin kiad.

Selma Lagerlöf: Gösta Berling. I., II. Fordította: Benedek Marcell. Franklin kiad.

Dosztojevszkij: Golyadkin ur hasonmása. Fordította: Szabó Endre, Benedek Marcell tanulmányával. Révai kiad.

Jack London: Farkasvér. Fordította: Dobosi Pécsi Mária. Singer és Wolfner kiad.

Tudomány. *Webb Sidney és Beatrice:* A szegénység problémája. Fordította: Kécsa Miklós. Révai kiad.

Chesterton: Hagyományok és hazugságok. Fordította: Hevesi Sándor. Révai kiad.

Sir John Lubbock: Az élet örömei. Fordította: Dr. Sidó Zoltán. Révai k.

Wilson: Az új szabadság. Fordította: Dr. Rózsa Dezső. Révai kiad.

Savoyai Lajos: A Ruvenzori. Lampel kiad.

Schopenhauer: Az élet semmiségéről. Magyar könyvtár.

Az egyes művek ismertetésére, illetve bírálatára visszatérünk. *Kérjük a magyar kiadókat, kiadványaikat küldjék meg szerkesztőségünk részére, hogy közönségünkkel minél pontosabban tájékoztathassuk a magyar könyvkiadás ujdonságairól.*

Kiadóhivatalunkban 75 koronáért rendelhető meg

HANGAY SÁNDOR

ISTÁR GALAMBFOGATÁN

öt kis regényt és ugyanannyi novellát tartalmazó művészi kiállítás kötete

Az ó-kori Babylont, Aranszáju Szent János Byzancát, Nero, majd Benvenuto Cellini Rómáját, valamint a középkori krónikás: Paulus Diaconus világát tárja föl előttünk a költő ihletével.

SZIVÁRVÁNY

SZÉPIRODALMI MŰVÉSZETI TUDOMÁNYOS ÉS KÖZGAZDASÁGI
FOLYÓIRAT & SZERKESZTI: HANGAY SÁNDOR

Előfizetési ára 1 évre ... 300 korona

$\frac{1}{2}$ > ... 150 >

$\frac{1}{4}$ > ... 75 >

Egyes szám ára 30 >

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, IV. Ferenc József-rakp. 6-7

Buschmann F. utódai nyomdájában.

Telefon: Jézsef 61-17.

Főmunkatársak: LÖRINCZY GYÖRGY, Dr. MORVAY GYÖZŐ és PETERDY SÁNDOR.

S. O. S.

Ha ezt a három betűt szerteröpíti a szikratáviró, keresztet vet a világ minden tengerésze és horgonyt fölvonva, segítségre siet. Sülyedő hajók vészkiáltása az S. O. S., ami angolul annyit jelent: Save our souls. Magyarul úgy hangzik: *Mentsétek meg a lelkiünket!*

Minden sülyedő hajónak joga van leadni e vészkiáltást és minden más hajónak kötelessége a leggyorsabban segílyt nyújtani.

Öt éve már, hogy csonka hazánk megmaradt területéről hiába szikratáviratozunk a világba szét.

Öt éve süket fülek nyelik be jajszavunkat, vagy élelmes kis kalóz-bárkák elsikkasztják. — Meddig vársz, meddig remélsz, meddig bizakodol én hajótörött nemzetem?

Fölösleges itt az S. O. S.! Lendüljön munkára és ölelésre a kar, acélozd meg izmaidat és akkor önerőd majd fölemel. Minden léket kapott gálya legelőszőr felesleges sulyától igyekszik szabadulni. Nem az embereket hajigálják ki, hanem a rakományt. Te pedig épen fordítva teszed. Földi javaidat mented s nem törödsz vele, ha fiaidat, testvéreidet le is gázolod nagy tülekedésedben.

Valutajáték, adom-veszem kalmárkodás ma a magyar élet. Máról-holnapra tengődő, ahol csak a gyomor diktál, meg a — haszon. A szellemi értékeket mindenki kidobálja. Milyen joggal adjátok le hát az S. O. S.-et, mikor lelketeket rabláncra fűztétek régen.

A lélek kincse: az irodalom, művészet és tudomány. Ahol ezek meghalnak, ott a nemzet is halott. Nélkülük nincs nemzet, legfeljebb embercsorda lehet.

Értsétek meg: a magyar irodalom, művészet és tudomány haldoklik, sorvad. Ne kifelé a nagyvilágba, de saját szivetekbe szikratáviratozzatok. És térjeteK végre magatokhoz, siessetek, adjátok vissza lelketek szabadságát és mentsétek meg. De most aztán igazán siessetek!

Hangay Sándor.

Petőfiről.

Irta: Váradai Antal.

Száz esztendő!

Elgondolni is szédületes ... Egy évszázada már annak, hogy Magyarország csillaga, a magyar költészet Pantheonjának legfényesebb alakja, — Petőfi Sándor éppen száz év előtt — született, — azaz hogy éppen száz év előtt pillantotta meg annak a kis mécsnek a világát, amely a kiskőrösi kunyhó gerendás szobáját szerényen bevilágította ...

Száz év előtt jött a világra ... éppen az éjjeli órájának kísértetes ütésekor, a nagy szellem, amely végigfutotta meteorpályáját, hogy Fehéregyháza véres mezején tűzbe boruljon, — a láng felcsapott, körülölelte a költő szárnyrakelő szellemét — a fönikszmadár elégett, hogy hallhatatlanul, örökre megifjodva lebegjen mindenkoron nemzetének feje fölött. A fönikszmadár elszállt messze, világokra, beragyogta Európát, átszállott az oceánon, aranytollainak fényében tündökölt mindenütt és mindenkoron. Őt világrész ismerte meg nagyságát, s minden művelt nyelven olvassák a kiskőrösi mészáros szegény fiának szellemkincseit, amelyeket dús örökség gyanánt hagyott reánk, szegény, sorsüldözött magyarokra!

Gyermekkora ismeretes, eléggé hányatott; szegény szülei elveszítik vagyonukat, melynek révén taníttatták, úgy, hogy nemsokára szegényes, szükös viszonyok közé kerül, végigvándorolja egész Magyarországot, Selmectől Pápáig, Soprontól Zágrábig ... Nyomorusága kíséri mindenütt, mignem iskolatársai, kis baráti köréből elvágyik, a kalandos katonaelet rögös, csaknem sirbavivő útjára, aztán a komédia mosolyog feléje, felölti a kothurnust, — azaz — szeretné felölteni, de a vidéki nyomoruságos truppok, amelynek kebelében Tháliának áldoz, legfeljebb paródiáját alkotják annak a színészetnek, amelyről ő álmodott ... Megunja végül a »sok utószert és görögützet« — és csendesebb vizekre evez. A szerkesztőszék szük szobájában görnyedve keresi kenyerét, mignem fölvirradnak a márciusi napok, amelyek idusán egyszerre nemzete elé pattan, a muzeum lépcsőjén eldörgi a »Talpra magyar«-t és teljes fényében ragyog föl Petőfi szelleme ...

Körülöleli lelkét a szerelem és a dicsőség kettős glóriája. Megpróbál boldog lenni egy kis ideig — de nyomasztó sötét szárnyán közelg a végzet, amely meg volt írva a csillagokban. A honvédcsakó babérlombja mellé nemsokára cipruslombot tűz a végzet — és Segesvár csatasíkján vágató ozákok belédöfik nemzetéért érző és vérző szívébe a dárdát. A fehéregyházai arcmező látta elmulását, annak két sirja közül az egyikben alussza álmát, kelyből örök dicsőségre lőn ébredése.

Oly rövid, oly kevés élet jutott neki. 1823-tól 1849-ig. Negyvenkilenc derekán már kozák patkók tapossák ifju testét, melynek alig adott huszonhat tavaszt élnie ... Ez ebből is másfél évtized téltalan bolyongás, nyomoruság, csak az utolsó tíz esztendő az ő tulajdonképpeni költői élete. És még ezekben az esztendőkből is mennyi küzdelem, mennyi üldöztetés, irigység, harc, tülekedés ... Petőfit a saját népe kiüldözi a községből,

mikor képviselővé akar lenni, — a munkáit megégeti az a nép, amely neki köszönheti, hogy Európa tud róla, mert ha nem volna Petőfink, keveset tudnának a magyar népről is. Az ő csillagfénye világítja meg nemzetének cimerét.

Lírája a közvetlenség, a magyarság, a szabadságszeretet, a lelkesedés jegyében született. *Self made man* a szó nemes értelmében. Keveset iskolázott, annak a nagyrészt is félbeszakításokkal, kóborolva tölti el. Közben a vándorszínészet thyrusát forgatja, s ezek a küzdelmes vándorlások nem a legkellemetlenebb hónapjai életének. Szerette a színészetet, mint annyi jeles írónk. Arany, Vajda János, Szigligeti — s habár nem is vitte a halhatatlanság magas lépcsőjéig, de mindig örömmel emlékezett azokra az időkre, amelyeket Fehérvárott, Kecskeméten, Debrecen és a vidék apró stációin töltött, mint vándorkomédiás.

Nem volt tehetségtelen színész. Igaz, hogy akkorában, mikor az ordító hang, a hatalmas megjelenés félsikert — sőt egész sikert jelentett a deszkákon — az ő igénytelen személye, gyenge hangja nem arathatott nagy sikereket. De hinnem kell az egykoru tanuságoknak, hogy kecskeméti jutalomjátékának nagy szerepét, a Lear király bolondját, szépen és jól játszotta. Az előadás után Dézsy, a Lear személyesítője, vacsorát fizetett a jutalmazottnak, akinek ez nagyobb diadala volt, mint maga a jutalomjáték. Dézsinek becsületére válik ez a figyelem. Mi pedig megértjük belőle, hogy nem utolsó színésszel van dolgunk a kecskeméti deszkákon.

Költészetének is voltak ellenségei. Egész klíkk működött devalválásán azoknak az értékeknek, amelyek ma már örökkévalók. Császár, Hazucha, Petricsevich Horváth Lázár, Hugo Károly és még sokan voltak ellenségei, akik Jámbor Pált nagyobb poétának tartották, mint Petőfit. Hogy szégyelnek magukat mai nap, ha úgy feltámadván, egy pillantást vethetnének Európa irodalmi ítélőszéke felé! Ma már tisztán és zavartalanul ragyog nagyságának napja. Ma már tudjuk, hogy mit ér, hogy mit tud? Ma már minden kritikán felül áll az a név, amely még 1848-ban sem csilloghatott zavartalanul. Akkor is volt, aki sárral dobálta.

De a fönixszmadár a lángok közül föléledt és ma nemzetének büszkesége. A nagy elbeszélő költemények, János vitéz, mely mint szindarab — hatszáz előadást ért meg, — az Apostol, amelynél fönségesebb rajza egy vergődő léleknek nem képzelhető, a Salgó, a Szilaj Pista, regénye: a Hóhér kötele, drámája: a Tigris és hyéna — mindmegannyi sugarai egy százfelé ragyogó napnak. A lángoló középpont azonban, amelyből mind e sugárok kiáradnak — a líra, a dalok, az ódák, az elegiák, a népdalok maradnak.

Megtisztult, megfényesedett magyar nyelv, magasztos fenség a stilusban, gördülékeny, bámulatos ügyességgel kezelt forma, minden mesterkéeltség nélkül, a népézés, mely minden dalát általhatja, — forró magyarság és erős őszinteség az ő dalainak, költeményeinek főjellemtvonásai. Olvassatok el egy sort belőle — és habozás nélkül rámondhatjátok: ez Petőfi!

Lelke sokszor szertelen, fellángoló, még mondásaiban is zseniális- Mikor utolsó csatája reggelén Gyalokai Lajossal szekéren elindul a harc.

mezőre, a szemhatáron gyülekező fellegekre tekintve, vihart sejt és mikor Gyalokai azt mondja:

— Jön már az Isten verése! Vajjon kit ver meg az Isten? *Remélem* az oroszot!?

— *Reméled?* hördült fel Petőfi ... *Én követelem!*?

És ha halhatatlan lelke ott áll ma az Isten trónja körül, ahol a nagy próféták és szellemek gyülekeznek, hogy figyelemmel kísérik a világ háborgó útját a végtelenben — milyen iszonyu fájdalom nyilalhatja át költőszívét, mikor feldarabolt hazáját látja, megrabolt nemzetét szemléli, és még azt a földdarabot sem mondhatjuk a magunkénak, amelyen az ő áldott hamvai pihennek ...

De a miénk azért minden, amit reánk hagyott ... Nem tékozlunk el belőle semmit ... Hiánytalanul, egyre ragyogóbb keretben hagyjuk az utódainkra, és egyre fényesebben ismertetjük meg a külfölddel, mely soha még ennyire nem volt a Petőfi szellemkincseire utalva, mint ma, amikor még létjogosultságunkat is megtagadta a galád ellenség.

A fehéregyházi mezőn két honvédsir domborul. Az egyikben száznál több, a másikban csak hetven honvéd teste porlad. Hol van az övé? ...

Nem fér el ezekében sem ... Az ő sirja egy *ország*. Az ő sirja a *magyar nemzet szíve*. Az ő sirja, mint a biblia mondja: dicsőséges léssen ... És mikor tavasszal megint kicsattannak a mezei virágok, amelyeknek „megtiltani nem lehet“, mikor március tizenötödikén megzendül minden magyar városban a „Talpra magyar“ — mikor nyáron felhangzik szerteszét az ifjuság ajkán az »Egy gondolat bánt engemet ...«, mikor ősszel el-elmondják a „Szeptember végén“-t s felzendül a „Még nyílnak a völgyekben a kerti virágok ... és ahányszor, és ahol Petőfi igéi felharsannak: ott megjelen a költő szelleme, a halhatatlan, az elmulthatatlan, az örökkévaló — mert Petőfi él. Petőfi köztünk marad — Petőfi *nem hal meg soha!* ...

Égy asszony-poéta versei.

— Csizmazia Olga. —

Reggel.

Ma oly törődött, álmatag vagyok,
Oly bágyadt a szemem!
Benne a szokott élénk ragyogást
Hiába keresem.

Tükröm ma kegyetlen bíró: ez arc
Halvány, komor, zavart.
— Eszembe jut az álmom. — Da-
Álomban ezt a dalt: [oltam

„Ugy tartalak, mint egy aranycsodét
Záros üveg alatt,
Melyet betörni kár. — Zárját pedig
Kinyitnom nem szabad. —“

Oh maradj, ne szállj! ...

Fenséges vizek kék tükre felett
Magános sirály messze-messze
[száll ...

Borus napnyugat égalja alatt
Vad vihar-lovak felhőt szántanak ;
Magános sirály, arra most ne szállj,
Örvények felett lelnéd veszedet !

... Hol a vész nagyobb, arra szállsz
[legott,

Vihart dacoló, simán hozdozó
Büszke szárnyakon, elbódult-vakon
Sziklát csapkodó, habot fodrozó
Hullámok között leled örömöd !

Már szirtek felett sodor végzeted !
A zúgó vihar már zsákmányt akar :
Magával ragad, tépi tolladat,
Főlemel, lever, kőszirthez teper,
Elránt, odavág, zúgva csap le rád . . .

— Miglen szárnyszegett karcsu te-
[temed
Elnyulva lebeg hullámok felett.

— — — — —
Magános sirály ! oh maradj, ne szállj !
Sima viz felett álmodj, szállj, lebegj !

Dal.

Puha a kezem, ha simogat,
Kedvtelve becéz a szám.
Borongó lelke megért sokat,
Megértőn, szenvedve szán.
Szán elhibázott, bús sorsokat,
Könnyekre könnyel felel,

S míg másnak enyhet nyujt, nyug-
Vigaszra sohase lel. [tot ad :

Lélek figyelője.

Derült perceken, ha emberek közt
[járok,

S gondolkodva lépek, lassan,
[egyedül :
Szeretem a lelket szemem át figyelve
Találgatni, hogy ott mi lakik belül.

Mindegyikről egy-egy külön regény
[készül,

Tarka színeket rak rá a képzelet.
— Közelről ismerve nem izgat e
[rejtély :

Nem vágyom kutatni sivár lelkeket.

Szeretem a tűnő délibábot látni ;
Messziről csodálni, hogyha vonz a
[táj.

Nem számlálgatom a nyiló rózsza
[szirmát,
Szebb, ha elsuhanva köszönt illatár.

Villanó tekintet simogató lángja
Kedveltebb szívemnek, mint ezernyi
[csók ;

Találkozni, — s szótlan tovatünni
[mint a

Más-más láthatáron letűnő hajók.

A zsebkendő.

Irta: Rákosi Viktor.

Pista urfi korlátlanul uralkodó zsarnoka volt Boldogországnak, melynek legszűkebb alattvalói a papa, a mama és a nagyszülők voltak.

Pista urfi, — vagyis, mint a rossznyelvű nagybácsi nevezte, *Első Pista*, — formás, rózsaszínű lábacskaival már ötödik esztendejét taposta. A gyermek kezelését nagyon megkönnyítette az a körülmény, hogy a nagyszülők együtt laktak Pistáékka. És a két asszony úgy osztotta be a dolgot, hogyha Pistának a mamával volt konfliktusa, akkor a nagymama engedett és ha a nagymama tüzött össze a fiuval, akkor a mama engedékenysége

bogozta ki a csomót. Így aztán mind a két nő azzal álltatta önmagát és az atyafiságot, hogy ő nem kényezteti a fiut, hogy ő nem enged sohasem a szeszélyeinek.

A kis zsarnok egén számos felhő borongott, de valamennyi közül csak egy volt, mely huzamos ideig foglalkoztatta és busította kis szívét. És ennek a felhőnek történetét akarjuk *Zsebkendő* címmel megírni.

Pistának természetesen, mint afféle elkényeztetett gyereknek, mindene megvolt, amit a szeme, szája, helyesebben a szülők szeme megkívánt, játékokban és öltözékekben egyaránt. Micsoda játékokat talál ki ma már az emberi ész! Milyen renyheségre szoktatják a gyermeki elmét! Ezek a játékszerek maguk játszanak, sőt egymással játszanak. Pistának nem volt mellette semmi dolga, csak ült és nézte. Az öltöztetésben is tulságba mentek, de hát ez az anyának a mulatsága, az anyának a játéka, csupán egy dolog volt, amit Pistától megvontak, a zsebkendő. Ennek oka az volt, hogy a zsebkendő használatára Pistát még kicsinek ítelték. Azután meg az volt a véleményük, hogy elvesziti.

Ne tessék azt hinni, hogy ennek következtében Pista orra teljes elhanyagolatlásnak örvendett. Ellenkezően, igen szigorú felügyelet alatt állt. Három lény volt felhatalmazva arra, hogy Pistán az orrfújás műveletét elvégezzék: a nagymama, a mama és Kati, a dada. A három lény mindegyikénél volt egy tiszta zsebkendő. A lakás, az udvar, vagy a kert valamely részében minduntalan felhangzott a csatakiáltás: Mutasd az orrocskádát Pistukám!

És Pista engedelmesen odatartotta fitoskáját, mert azt hitte, hogy ez másképp nem is lehet. Egyszer aztán evett a tudás fájának gyümölcséből s a többiben említett sötét felhő akkor kezdett egén borongani.

Ebbe a gyümölcsbe akkor kóstolt bele Pistuka, mikor a kasznárék két kis lánya, Stanci és Cunci volt náluk látogatóban. Stanci ötéves, Cunci hároméves helyes fruska volt; mindegyiken pompás fehér kötény, elől a kötényen egy zseb és a zsebben egy zsebkendő.

Az ugrifüles Stanci figyelmét nem kerülte el, hogy a földi hatalmak Pista orrát folytonosan blokád alatt tartják. Egyszer aztán interpellálta:

— Hát neked nincs zsebkendőd?

— Nincsen. Fiuknál az nem szokás.

— Dehogy nem. Hisz a fiuknak is csakugy van orruk, mint a leányoknak. Látod, nálunk már a Cuncinak is van, pedig az csak hároméves.

— Pista megpróbálta, hogy felülkerekedjék. — Hiszen van nekem is zsebkendőm, csakhogy nem viselem, mert nem szeretek bajlódni vele. Az egyik a nagymamánál van, a másik a mamánál, a harmadik a Katinál.

Stanci a szeme közé nevetett.

— Az ám, mert nem merik rád bízni. Mert nem tudsz vele bánni.

— Hát majd megmutatom, hogy rám merik bízni, — kiáltott Pista és felrohant, mert ez a beszélgetés a kertben történt.

A család éppen uzsonnánál ült a kasznárékkal és a nagy ebédlőben élénk terefere folyt. Pista belátta, hogy ez nem alkalmas idő zsebkendőügy tárgyalására és kedvező elintézésére, de hát sebj, tudja ő, hol állanak a zsebkendők. Futott a hálóba, a legnagyobbik fehérnemű-szekrényhez és kinyitotta. Volt ott több rakás kendő, de amelyik legközelebb volt hozzá, éppen az orra irányában, az nyerte meg a fiu tetszését. Ez csak négy darab volt, de gyönyörűen kicsipkézve, kihimezve. Mit tudta azt Pista, hogy ez csak báli zsebkendő, mely csak arra való, hogy a mama vele a homlokát s az arcát törölgesse s egy időszerűtlen ásitást vagy mosolyt mögéje rejtsen. Bizony ilyen még a kasznárnálányoknak sincs, ezt meg fogják csodálni, gondolá s a legfelsőt összehajtogatva nadrágzsebébe tette s visszafutott a kertbe.

A kendő közbámulatot keltett. Mindenki elővette a magáét és a legapróbb részletekig összehasonlították. Pistuka zsebkendője teljes diadalt aratott. Szerencsére megérkezett szabó Miska, aki ma kapott Pestről egy autót, melyet fel lehetett huzni és magától szaladt, — ez másra terelte a figyelmet. Így aztán Stanci nem kívánta Pistától, hogy tegyen próbát és fujja ki az orrát. Pista zsebre gyűrte a csipkekendőt és teljes lélekkel az autónak szentelte magát.

De mikor a három Traub-fiu megjelent a kert végében, a kerítésen túl, akkor Pista az autónál hagyta társait és odaszaladt. A három Traub-gyerek volt Pistának kenyeres pajtása, a szó szoros, mondhatjuk a szó dupla értelmében. Mert Pista az uzsonnai vajaskenyerét rendszeren megosztotta Jóskaival, a legidősebb, vagyis őt és féléves Traub-sarjadékkal, amiért ez cserébe az apja boltjából szentjánoskenyeret hozott Pistának. Ez volt ugyanis Pistának a legkedvesebb nyalánksága.

— Van-e neked zsebkendő? — kérdezte.

— Nekem bizony nincs. Minek?

— Minek? szolt lenézően Pista — azt már csak tudhatná egy ekkora fiu, mint te. Bizonyosan nem merik rád bízni, mert elveszítel. Látod, én kisebb fiu vagyok, mégis van zsebkendőm.

Ezzel elővette a csipkekendőt és megvillogtatta az ámuló Traubok orra előtt. Jóska a kerítésen keresztül át is vette egy pillanatra, szétszedte, meg összehajtogatta s a bluzán levő zsebben meg is próbálta. Istenem, de szép volt, épen a csipkés része állt ki. Ezt mindenki irigyelné tőle.

Egyszerre csak megvillant a Jóska arca, valami ötlete támadt.

— Te itthon maradsz ma, Pista?

— Itthon.

— Mi a Szalai-fiukhoz megyünk uzsonnára . . . Tudod mit Pistukám, add nekem kölcsön a zsebkendődet.

Pista arca valószínűen kedvezőtlen választ árult el, mert sietve hozzátette:

— Hozok érte szentjánoskenyeret.

— Mindjárt?

— Nem bánom.

És Traub Jóska futóra vette a dolgot hazafelé. Pistát meg nagy meglepedettség töltötte el. Milyen pompás találmány az a zsebkendő, sohase hitte volna, hogy még ennek a révén szentjánoskenyérhez is hozzájut. Jóska pár pillanat múlva már visszajött, három hüvely pompás, kövér szentjánoskenyérrel. A csere megtörtént, s a Traub-gyerek, mellzsebében a csipkekendővel, a két öccsével viharként elszárguldott. Csak akkor jutott eszébe Pistának, hogy ki kellett volna kötni Jóskánál, hogy a zsebkendőt csak mutogatnia szabad, de ha használja, akkor még egy darab szentjánoskenyeret kell hoznia.

Esteledett, a vendégek elmentek, de Pista állhatatosan lent maradt a kert végén, mert Traub Jóskát leste. Ugy látszik, sok vendég van Szalaiáknál és Jóska fenéig üríti a zsebkendő nimbuspoharát. Késett, egyre késett és Pista remegve gondolt arra, hogy nem csempészheti vissza a zsebkendőt. Egyszer aztán a ház felé somfordált, megtapasztalni, hogy a hálószoza körül tiszta-e a levegő. Hohó, mi történt? Nagy patália a konyhában, melyből leginkább a Zsófi szobalány hangja sivit ki.

— Ugyan mit csinálnék én azzal a drága csipkekendővel? Hiszen nem is viselhetném, mert még azt hinnék, hogy valami úri szeretőm van s attól kaptam. Azzal hálálják meg a hűséges szolgálatomat, hogy rám fogják, hogy én loptam el a zsebkendőt . . .

Most a mama hangja szólalt meg:

— Azt senki se mondja, Zsófi, de magától kellett szánonkérni, mert maga vasalta és maga rakta be.

— De a Borcsa szakácsné meg a dada már összedugták a fejüket és látom, hogy ujjal mutatnak rám. Mert irigykednek, mert tudják, hogy az én apám telkesgazda és én nem azért szolgállok, mint ők, akik éhenhalnának, ha itt nem kapnának kenyeret. Ühüüüüüü!

Most a Borcsa nyelve lépett a tettek terére, de már ezt Pista nem várta meg, hanem szorongó szívvel futott vissza a kert végéhez. No hála Istennek, a Traub-gyerekek már ott voltak. Jóska rögtön benyujtotta a csipkekendőt . . . azaz benyujtott egy bus zsebkendőt, mely inkább törőrongynak tetszett.

— Mit csináltak vele? Ezt én nem engedtem meg! — kiáltott Pista dühösen.

Jóska bocsánatkérően felelt:

— Sokan voltak és a zsebkendő nagyon tetszett, mindenki ki akarta próbálni. De ne félj Pista, én csak úgy engedtem meg, hogy mindenki cseresznyét ad érte. Egy fujásért öt szem cseresznyét. Tartsd a sipkádat.

És a becsületes üzletember egy félsapka cseresznyét öntött Pista sapkájába. Milyen hasznos jószág ez a kis zsebkendő és különös, hogy az embernek még sincs semmi öröme benne. Busar megindult a ház felé, ütött a leszámolás órája. A mama a hálószoba nagy szekrénye előtt állt és könyökig vájkált benne, keresve az eltűnt zsebkendőt. Heves mozdulataiból és hangos morfondirozásából látszott, hogy nagyon dühös, Pista nem mert bemenni, hanem odábszompolygott s a másik ablakon benézett a másik szobába. A nagymama a szublót előtt állt és benne kutatott, azután a karosszékbe ült, öreg macskáját az ölébe vette és szeretettel simogatta. A nagymama nem haragszik! Tehát öhozzá fordul az úgy elintézése végett.

Egy perc múlva már ott áll az öregasszony előtt, összefektes-cseresznyézett szájjal és orral, kezében a zsebkendőt lobogtatva.

— Jaj, de mocskos vagy szentem Pistukám! — azzal kiragadta kezéből a kendőt, nyilván, hogy megtörölje a fiút.

— Nini, — folytatta bámulva, — hisz ez az eltűnt zsebkendő. Hogy kerül ez hozzád? Miért oly piszkos?

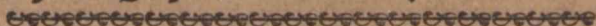
Pista töredelmesen elmondott mindent, a nagymama kintőnen mulatott rajta, de nem árulta el. Megfogta a fiút és vitte mosdani. És mikor puha, meleg keze a Pistáé körül kulcsolódott, ez érezte, hogy hiába mennydörög a mama, egy villámhárító már fel van állítva. De azért mégis jónak látta megugrani és a kapuhoz sietni, mert a papa ilyenkor szokott hazajönni a kaszinóból. El is csipte szerencsésen és mire felértek, a jó papa teljesen tájékozva volt a zsebkendő-ügyről. És mivel őt pedagógiai szempontok nem vezették, harsogó nevtésben tört ki. Pista érezte, hogy áll a második villámhárító is és most már nem felt a mamától.

A papának különben ez a meg gondolatlan derültsége teljesen kizökkentette az ügyet komoly medréből. Amihez hozzájárult az, hogy most már az első dolog nem Pista megfenyítése, hanem a Zsófi lecsillapítása és a cselédek összebékítése volt. A Szent István-napra ígért piros kendő megadta a kegyelemdőfést Zsófi dühének, s a vacsorát már dalolva vitte az ebédlőbe. Annyit azonban a mamának sikerült kivivnia, hogy a Pista még három hónapon keresztül meg legyen fosztva a zsebkendőitől. Ez legyen a büntetése. Ez volt az a sötét felhő, amely boldogságának égét még egyelőre borussá tette. Az ügyet a papának a következő megjegyzése zárta be:

— Csak azt sajnálom Pistukám, hogy első lépéssel a praktikus élet terén mindjárt piszkos üzletbe keveredtél . . .

Hangay Sándor új versei.

Kereszterdőben.

Rokontalan, testvértelen,
De rossz, de fáj e csuf jelen.

Nincs bujni — ő! ; nincs sirni —
A költő trónvesztett király. [váll.

Nincs szív, amely visszhangot ad
S a bánatod csak rád marad.

Nincs szó, mely lágyan köt, hegeszt.
De van : kereszt, ezer kereszt!

Kereszterdőben hontalan
Bolyongok sirva egymagam

S kereszterdőben hallgatom :
Zokog-e még az én dalom?

Az este rabja.

Omlik az árnyak fátyolteste . . .
Macskatalpán belép az este
S hűga a csend, e könnyes asszony.
— Minden pihen, csak én nem
[alszom!

Sötét szeme szemembe mélyed.
— Ki ismeri e szembeszédet,
Az tudja : fájóbb fájás nincsen
És mégse adnám semmi kincsen.

Multaknak sirja most kitáru!
S én álmodok egy más világrul,
Mely volt — de nincs, eltűnt a ködbe,
Idők hulláma zeng fölötte . . .
De nékem él, én látom, érzem.
Oly egy velém, enyém egészen,
Mint egy : a vég s az ő Öröklény,
Mint elhalt dal a hárfa öblén.

Az óra kondul, mult bezáru!
Levél pereg az életfáru!
Levél pereg, új rügy kizsendül,
Új titkok kelnek most a csendbül :

Mi nincs, de lesz! — Takarja kendő...
Rejtélyek lánya, Eljövendő ;
De arca mégis nékem sejtés,
Gyógyító balzsam, búfelejtés.

És szállnak-bongnak szellemhan-
[gok . . .
— Piros szívek, vagy tán harangok?
Zenés játéka záporoz rám?
Majd felbúg, mint a vészes orkán
A szenvedélyek orgonája,
Hogy hangfógót rakjon reája
Az elmulás, a vég, a semmi . . .
— Jaj! látok jönni s látok menni!

Alkony, ha már felhők fölött ég,
Ne várjátok az este jöttét!
Pihenni térjen minden ember,
Mert kit a csend szemével megver
Az lát és hall és nem felejt,
A titkok titka azt megejt;
Pedig higgyétek, fájóbb nincsen,
De én nem adnám semmi kincsen!

Álomvirrasztó.

— Kis fiainnak. —

Dajkaölen az éjszakának
Álom dudol halk-ringatón . . .
Mesevirágok kelyhet tárnak
Mesebeli szent, tiszta tón.
Vitorla lebben, fénnel-árnyal
Csillog a mély tükör simán.
— Három legényke lelke szárnyal
Most át az Operencián.

Három csöpp bámész száj pihegve
Tátog, mint pelyhes kis madár.
Szemük bámul a nagy vizekre,
Hová apjuk titokba jár.
— Mértföldes csizmák hopp! előre!
Szép Csipkerózsánk merre? hol?
— Ne szólj te ész, ne szólj te dőre,
Ne mondd nekik, hogy nincs — sehol.

Ne mondd nekik, hogy csúf az élet,
Robot, verejtek, fürtelem.
Megölték régen a meséket
És új mese már nem terem.

Ne szólj! Csitt! Csönd . . . Halk
[csingilingi . . .

Hattyuk húznak a szent vizen.
Szárnyuk, ha lelkem meglegyinti,
Beszélhetsz ész, — én sem hiszem!

A lelkem.

Kinzom a lelkem: — Szállj! No
szállj!
De mozdulatlan, mint a holt

És néma, mint a néma száj.
Feledte: egykor szárnya volt.
Jaj, szárnya volt! Szép, hóféhér,
S nem volt előtte gát, se tér,
Gubbasztva akkor meg nem ült,
Szállott... repült.

Ma unszolom, ma kérlelem
És mégis hallgat, mint a vad,
Ki hajszás, űző éjjelen
Csahos falkának konc maradt.
Már szárnya nincs! Az ágya por.
Fölötte csizmás láb tipor
S boldog, ha lárma, zaj el ül,
De — nem repül.

Konstanza csókja.

Játék egy felvonásban.

— *Irta: Rudnai Győző.* —

Személyek: Waldstädten báróné. Wéber Aloysia, énekesnő. Konstanza, huga. Mozart. Cannobich Róza. Ramm, Wendling mannheimi udvari zenészek. Lange, színész. Énekesek. Énekesnők, Muzsikusok. Bécs, 1781.

(Salon Waldstädten bárónénál. Balra ajtó az előszobába. Hátrább zongora. Jobbra elől ajtó a lakosztályba. A háttérben két széles ablak az utcára. Itt ódon facsádok. A jobboldal felé eső ablak loggiaszerűen kiívik az utcára. A loggiában támlás bőrfotel. A szin előterében, kissé jobbra, asztal székekkel. Rokokó berendezés.)

(Mielőtt a függöny felmegy, zongorajáték: »Szóktetés a Serail-ból. Függyöny után a báróné lelkesülten, egészen átadva magát a zene varázsának: tovább játszik. A bal ajtón halk kopogás. A báróné nem hallja. A kopogás megismétlődik s aztán szerényen nyílik az ajtó s belép Mozart.)

Mozart (pillanatig megáll, boldogan hallgatja a báróné játékát, aztán kissé közelebb lép, szerényen meghajlik. A báróné sugárzó arccal pillant rá, int a fejével, hogy minájárt. Mozart a zongorára támaszkodik s úgy várja a játék végét. Mikor a báróné befejezte a játékot, Mozart lassan a keze után nyúl és megcsókolja.)

Báróné: Ez a csók a legszebb — taps.

Mozart: Többet nem adhatok. Szegény vagyok.

Báróné: Én, csak én! Mert csak egy lelkem van és ez kevés ahhoz, hogy befogadhassa a maga művészetét. *(Kézét nyújt.)* Köszönöm Mozart. Az élvezetet. Többet ennél: a tudatot, hogy megértettem önt!

Mozart: Ön s még egy! Rosenberg, az udvari intendáns. Nélküle nem született volna meg a „Szóktetés!“.

Báróné: Ezentul jobban fogom szeretni az intendást.

Mozart: A többi a talján kóklerekért rajong.

Báróné: Salieriért.

Mozart: Az áriákért, a belcantoért, a tenoristákért! Mind ilyen! A felség is, a széplelkű nagyur, a buffókért s a balettért rajong. A „Szöktetés“-re azt bátorzkodott megjegyezni, hogy „tulságosan szép a füleinek“.

(*Imitáló hangon.*) »Kedves Mozart, a darabban túlsok a hangjegy!«

Báróné: És maga hallgatott?

Mozart: Nem. Azt válaszoltam Ő felségének, hogy éppen annyi hangjegy van a darabban, amennyi szükséges.

Báróné (*tapsol.*) Bravó!

Mozart: Higyje meg kedves báróné, sokszor magamon kívül vagyok. Bécs! Mi mindenről nem álmodtam! Végre egy zenei központ! Végre emberek, kik értenek a muzsikához! Ez nem Salzburg! Itt nem fekszik százados dohosság a lelkeken! Mikor Párisból hazahozott a honvágy, pár édes emlék: egy láthatatlan útítársam volt, egy nagy ember. Ő kísért Bécsbe, hogy ne legyek egyedül, hogy győzzek a harcban: Gluck! De mire ideértem: Gluck alakja elködlött, magam maradtam. Clementi, Salieri, a komponisták, Benucci, a buffó s a többi énekes: mind ellenségeim! Aztán azok a kicsinyes harcok! A konkra éhes librettisták! Lorenzo da Ponte, Casti! Ők csak Paisiellónak és Salierinek dolgoznak! De egy Mozartnak! Ki az a Mozart? Egy fiatal rajongó. Egy vándormuzsikus, ki bejárta ugyan Itáliát, Franciaországot, Németországot, de szerződést sehol sem tudott kapni! Egy senki és semmi!

Báróné: Ne keseredjék el Mozart! Önnek nagy sikerei voltak. A pápa kitüntette a sarkantyus renddel. Ön loveg lett, cavaliere, mest्रो simphonico. Münchenben valóságos forradalom támadt »Idemeneo«-ja körül.

Mozart (*felsőhajt.*) Az »Idemeneo!«. Az igen! Az, opera volt. Ott nemcsak a hős áriázott, ott kórusok voltak, dübörgő recitatívek. A zene jellemzett. Az opera dráma volt. Dráma, nem kosztüm, nem balett. (*Int a kezével.*) Szép volt. Álom, melynek nincs folytatása.

Báróné: De lesz! Kell hogy legyen!

Mozart: Hol? Itt? Ahol elfojtják az emberben a művészt? A becsvágyat, a szabadságot? Ahol minden korhadt és maradt? Ahol uram és mindenhatóm, Hieronymusz Ő érseksége, a cselédjeivel egy földel alá kényserít, hogy velök legyek, velök étkezzem!?! Aki kegyesen megengedi, hogy az udvarnál a zongorához üljek és játszam a hercegeknek, a fejedelmeknek?! Csak hivalkodik velem. Pávatoll vagyok érseki süvegén. Gúzsba köt. Eszköz vagyok. Báb. (*Idégesen.*) Nem birom tovább! Megfojt ez a levegő. (*Kifeszíti karjait.*) Ki! Ki innen! A szabadba! Vissza Párisba, Milanóba! Ember lenni, hogy művész maradjak!

(*Szünet.*)

Báróné: Maga nem fog elmenni Mozart. Maga itt fog maradni! Itt kell maradnia, hogy felrzza tespedéséből a zenei életet! Önre nagy feladat vár: nemzeti hivatás! (*A szekrényhez megy, kivesz egy iratot.*) Vannak még színházi emberek, akik megértik önt, akik boldogok, ha Mozart izen nekik — egy melódiával, egy ritmussal, egy zenei csókkal. Boldini direktor hozzám fordult, birjam rá magát, hogy elmenjen hozzám Prágába, dirigálni a »Szöktetés«-t.

Mozart (tágranyitott szemekkel olvassa a levelet. Aztán hosszan felsóhajt.)
Megyek! Megyek!

Báróné: Menjen, de csak vendégségbe! Azért maradjon továbbra is a mienk! Önre nekünk szükségünk van! Mint emberre és mint művészre. A jó emberre és a nagy művészre. Önnek itt kell maradnia! Önnek a saját szemeivel kell látnia, hogyan omlik össze a bálvány, amit oltárra tesznek idegen félistenek, olaszok, franciák vegyest! Önnek meg kell hallania a közeli jövőnek hírt hirdető harsonáit.

Mozart: Olyan sokáig nem élhetek.

Báróné: Rövid idő. Amig kizendíti lelkéből az új idők dallamát. Ön addig fog élni, míg dala lesz. Míg ritmusai lesznek, ábrándjai, álmai.

Mozart: Koldus vagyok. Szegény. Leckékből tengődöm és madame Weber jóvoltából van egy párnám, hova esténként lehajthatom a fejemet. Kínzó munka után. Gyöttrő látomások után. Piszkos, útszéli marakodás után. Élnem kell. Ennem. A falatot megkeresem, hogy éhen ne pusztuljak. *(Szelíden a bárónéra néz.)* Ön szán. Tudom. Ön megért. Köszönöm. Ajtót nyit a lázbeteg koldusnak, hogy megpihenjen önnél, a jóságánál, a szereteténél. Az ön szépséges szavai halkán cirógtatják félénk jövőndömet, a messzeséget, hol minden olyan szép, minden olyan nagy, minden olyan igaz! Ha magam nem is tudom önnek ezt a sok jót és szépet megköszönni, megköszöni önnek majd az én babéros jövőndöm.

Báróné: Ezért a köszönetért kell itt maradnia. Mert Waldstädten báróné is Bécsben marad. Mindig itt. A maga jövőndójének itt kell megköszönni az én szerény jótetteimet. *(Lassan kezénél fogja.)* Önt itt tartja a hivatása. És még valami. *(Hosszan ránéz.)* Azaz valaki.

Mozart: Ön?

Báróné: Én is. És még valaki.

Mozart: Kicsoda?

Báróné: Valaki, akinek ön mindene. A bálványa. Istene. Aki nehéz éveken keresztül szívébe rejtette leányos szemérmét. Aki ott volt merészen kiívelő pályájának kezdetén. Aki látta magát taps és babér között. Először. Régen. Valahol egy kis városban, forrongó művészlelkek társaságában. Aki most, hosszú évek csöndes szomorúsága után megjelenik maga előtt, mikor elhagyottnak érzi magát, töviskoszorúzottnak, egy szenvedő Krisztusnak, ki meg akar halni tündöklő tanaiért. De ez e valaki most azt izeni, hogy maga nem Isten, hogy magának nincs joga a keresztfához, magának úgy kell szenvednie, mint embernek, ember kebelén. Egy rokon keblen. Egy szíven, mely megérti önt, mely egészen a magáé . . .

Mozart: Az enyém? *(Messzerévedő tekintettel.)* Kutatom, keresem a múltat, a régi szép időket — Rosa, Aloysia. — *(Maga elé.)* Weber Aloysia — Ó?

Báróné: Nem mondhatom meg. Ő el fog jönni. Magával hozza a szívét, az emlékét, hogy ráismerjen.

Mozart: El fog jönni. Mikor?

Báróné: Nemsokára. Majd, ha nem lesz olyan fáradt, Mozart. A teg-

napi színházi est elbágyasztotta magát. (A loggia felé mutat.) Pihenjen meg kissé. Önnek pihennie kell, pihennie, emlékeznie, álmodnia.

Mozart: Álom . . . (Zsibbadtan hinyujtja karjait.) Csakugyan fáradt vagyok. (A loggia felé tart.) Ha megengedi . . . (A fotellbe ül.) Emlékezni akarok. Keresni lelkiszemeimmel őt, a tündért, a boldogságot.

Báróné (Plédet tesz Mozart térdére.) Így. Érezzen meleget. Mindenütt. A szíve tájékán. Próbálgon aludni. Csöndesen. Halkan. (Rövid szünet.) Szép álmokat Mozart.

Mozart (halkan.) Köszönöm.

Báróné (zajtalanul eltávozik a jobbajtón.)

Mozart (egyedül. Fejét keblére ereszti, lecsukja szemeit.) A tündér . . . A múlt . . . Emlékezem . . . Ő . . . (Csöndesen elszendereg. Messziről, igen halkan, zene hallatszik. Ringatóan, elbűvölően. A zene erősödik. Egyszerre a baloldali ajtó megett hangos lármá. Egy közeledő társaság zaja. Zenészek, aktorok jönnek. Ramm, Róza, Cannabich.)

Ramm (hirtelen kinyitja az ajtót és betekint. Észreveszi az alvó Mozartot, int kifelé a társaságnak.) Pszt! Csöndesen gyerekek! A mestro alszik! (A társaság halkan bejön a szobába.)

Ramm (lábujshegyen az alvó Mozarthoz vezet a társaságot. A loggiában körülállják a mestert. Aztán megindul egy kórus, halkan indul, de mind erősebbé válik.)

Mind (ének után Mozarthoz.) Jó reggelt, mester!

Ramm: Cavaliere Mozart!

Mind (össze-vissza.) Bon Jour! Bon jour!

Mozart (szemeit dörzsöli.) Ördögbe — talán álmodom?

Ramm: Nem álmodol pajtás! Még mindig itt szunnyadsz a fotellben, Mannheimben, Cannabich direktornál.

Róza: A taps elől menekült ide.

I. Énekesnő: A dicséret elől. Hiába. előlünk nem lehet elbújni! (Homlokon csókolja.) A szonáta gyönyörű volt.

II. Énekesnő: A scherzó vértforraló.

III. Énekesnő: Az ária méla és megejtő. (Mind megcsókolják Mozartot.)

Ramm: Irigylésreméltó ember!

Mozart (lassan felkel a székről. Rózához fordul, ki ebben a pillanatban lép feléje.) És ön Róza? Önnek hogy tetszett az andante?

Róza (elfojt egy sóhaj.) Istenem! Az allegro többet ígért.

Mozart: Pedig az andante a szivemből van kimetszve. Azért vérzik és sajog.

Róza: De nem az allegro után. Az andante az új csillagnak szól. Kedves Mozart ön gyorsan felejt.

Mozart: Talán neveket, de nem embereket. (Udvariasan.) Ön még mindig szép. Bájos és házias.

Ramm (leült egy székre.) Főleg házias! Szép dekoráció és kellemes csendélet.

(Kívül trillázás.)

Mozart: Ez a hang . . .

Róza: Az allegro utóda, az andante . . .

Mozart (maga elé.) Aloysia . . .

Róza: Az új kegyenc!

(A balajtó kinyílik és belép Aloysia, Konstanza, mögöttük Wendling, hóna alatt néhány üveg sampusszal. Az egész társaság figyelme az érkezőkre terelődik. Felállnak, néhányan a fiatal énekesek közül Aloysiához sietnek és kezét csókolnak, néhányan Wendlinget mentesítik a sampuszüvegektől.)

I. Énekes: Hódolat önnek, ének istennője!

II. Énekes: Dal szárnyain repülő tündér!

Aloysia (nevetve kiszabadítja magát a fiatal emberek gyűrűjéből.) De uraim, még agyonnyomják a művészetet! Kinek tapsolnak akkor? (A loggia felé menekül, a fölkébe érve, hirtelen összefogja maga előtt a kárpitot.) A függöny legördül. Tíz percnyi szünet uraim! (Hallatszik a kacagása.)

Ramm (az üvegeket mustrálgatva.) Sampusz! Igazi sampusz! (Wendlinghez.) Honnan flótáztad ezt ki, te szerencsés flótás?!

Wendling: Nem a flótámból. Ez ellen élénken tiltakozik a gázsím.

Aloysia (újra széteresztli a függönyt. Maga előtt látja Mozartot.) Amadeusz . . . (Kacéran.) Maga is itt van? (Szélesen legyezi magát rózsaszín legyezőjével, mialatt beleveti magát a fotellbe.)

Mozart (a loggia oszlopára támaszkodva.) Kíváncsi? Kérdezze meg a ruháját.

Aloysia: A ruhámat? (Hirtelen elpirul és lopva ruhájára néz.)

(A társaság csoportokba oszlik. Wendling egy kis asztalon felsorakoztatja a sampuszüvegeket, Ramm Konstanzával társalog a zongoránál.)

Wendling: Itt állnak a szegény katonák. Megkezdődik a csata és a szegényeknek rossz végük lesz. Kitekerik a nyakukat.

Ramm: És ömleni fog a vér.

I. Énekes (nevetve.) A habzó sampusz!

II. Énekes (nyelvével csettentve.) Én roppant vérszomjas vagyok. (Nevetés.)

Mozart (rövid szünet után Aloysiához.) Elpirult? Miért? A pír jobban fest a ruháján. Szép és elbűvölő. Olyan, mint a nyári alkony.

Aloysia (újra kacéran.) Olyan lemondó?

Mozart: Olyan sokatmondó. Szeretem nézni. Megejt, ha látom. Álmok kelnek szívében. Messzeségek. Vágyódások. (Kis szünet.) S még azt kérdezi, hogy én is itt vagyok?

Aloysia: Persze. Ostobaság volt. (Célzással.) Róza is itt van. A legszébb Cannabich-lány. (Epésen.) Az allegro . . .

Mozart: Bántani akar?

Aloysia: Vagy rosszul láttam? (Hirtelen felkel, a szobába pillant.) Nem! Róza csakugyan itt van. (Maliciával.) Magára hagyja őt? Mozart, ön cavaliere.

Mozart: Elúz?

Aloysia: Hirbe akar hozni?

Mozart (udvariasan megbiccenti fejét.) Nem zavarom tovább. (Bejön a szobába, elvegyül a társaságba.)

Wendling (addig-addig babrált az üvegekkel, míg egy dugó hangos durrogással kirepül az üvegből.) Segítség! Az egyik katonámat meglőtték!

I Énekes : Hamar a szanítészeket!

Ramm : Poharakát!

Mind : Poharakat! Poharakat!

Róza (kísiet, nyomban utána egy inas hozza tálcán a poharakat.)

Wendling : Ide! Ide az ispotályba! (A sampuszt a poharakba töltve.)

Hullj, hullj piros vér! Termékenyítsd meg a csatamezőt! (Egy poharat magasra tartva.) Éljen a művészet!

Mind : Éljen a fiatalság!

(Koccintanak, isznak.)

Mozart (Konstanza mellé ért, poharát övével összeütve.) Éljen a szerénység!

Konstanza (összerezzen, esellenül.) Mozart úr egészségére! (koccint a művésszel, ki fenékgig üríti poharát.)

Ramm : És Aloysia? Hol a csalogány? (Mind pohárral a kezükben körül veszik Aloysiót.)

Wendling (a kibontott üveggel Aloysióhoz siet.) Szinpadunk csillaga, ragyogj! Szinpadunk csalogánya éljen!

Mind : Éljen! Éljen! (Koccintanak vele.)

Wendling : S Amadeusz? Hol vagy zene-Herkules? Aloysiót éltetik, te nem vagy sehol! (Megy érte s Aloysia felé tolja.)

Mozart (sértődötten Aloysióhoz.) Koccintás nélkül is hängzik az éljen Egészségére Aloysia!

Ramm : Ezek haragusznak egymásra.

Wendling : Micsoda dolog ez?

Ramm : Ki hallott ilyet! Protestálunk!

Wendling : Appellálunk!

Ramm : Kössétek meg a békét!

Wendling : Vége a háborúnak! (Üveget nyílással a padló felé fordítva.) A katonák elvéreztek. Némán nyugosznak ők a néma hant alatt.

Ramm : Béke!

Mind : Béke! Béke!

Wendling (kezénél fogva Aloysiót, Mozarthoz vezeti.) Nemes szívü herceg, bocsáss meg hercegnődnek! Bocsássatok meg egymásnak! Én már megbocsátottam. Ők is. Mindenki. Slussz! (Egymásba fúzi kezeiket.)

Aloysia (Mozarthoz.) Haragszik?

Mozart : Csak az andantére. Többet ígért, mint amennyit meg tudott valósítani.

Aloysia : Azt hiszi?

(A zongorához közelednek. Mozart a zongorához ül.)

Mozart : Most megint nem tudom. A tekintete ködbe burkol mindent. Hitet. Álmod. Reményt. Ilyenkor nem tudok magamról, semmiről. Ilyenkor a világ egy búbajos kert, tele rózsákkal és kábitó illatokkal. Valami édes-ség lopózik a lelkembe, messze emlékek, egy dal, egy ének, mely szívemből van kimetszve . . . (Lassan elkezdí játszani a »Non so, d'onde viene«-t.)

Mind: (játék után.) Bravo! Bravo!

Wendling: Da capo!

Mind: Da capo!

(Mozart a dall megismélli, mialatt Wendling egy sampuszüveggel fuvalát imilál. Játék végeztével kinyilik a balajtó s Róza lép be Lange színésszel. Mind elcsendesednek és a belépőkre figyelnek.)

Aloysia (mikor megpillantja Langét, elpirul, jelje siet, karjánál fogja s bemutatja a társaságnak.) Engedjék meg, hogy bemutassam önöknek Lange színművész urat. (Langehoz, a társaságra mutatva.) A barátaim. Énekesek és muzsikusok.

Wendling (kómikusan hajlongva.) A művészet és nyomor kegyeltjei. (Egyre hajlongva.) Wendling vagyok, az udvari színház egyszerű fuvalása.

Lange: Örülök a szerencsének.

Aloysia: (Langét bemutatva Mozartnak.) Lange úr — Mozart.

Lange: A híres komponista. A Mithridates szerzője.

Aloysia: Mesterem. Rokonom. (Nevelve.) A hangom papája.

Wendling: Nagyszerű!

Mozart: Azaz, hogy én képeztem ki a hangját.

Lange: Gratulálok az eredményhez. (Rózához.) Köszönöm kedves Cannabich kisasszony, hogy meghívott az estélyre. Mozart ismeretsége felér egy főnyereménnyel.

Mozart: Ön túloz, aktor úr. Pár szonáta. Néhány scherzo. Pár ária s egy-két megfeneklett ambíció. Nápoly, Róma, Milano. Ezek az ambíciók.

Lange: S a megfeneklések?

Mozart: Salzburg.

Lange: Annyira ellenszenves önnek szülővárosa?

Wendling: Gyerekek meneküljünk! Borsódzom a nacionáléktól.

Lange: Ne zavartassák magukat miattam. Kérem, csak folytassák! (Ujra csoportok alakulnak. Halk beszélgetés. Itt-ott nevelés. Konstanza folyton Mozart mellett tartózkodik, de észrevélenül, feltűnés nélkül.)

Mozart (Langével és Aloysiával a loggiába ment. Itt leülnek.) Szeretem Salzburgot, mert ott lagnak a szüleim. Gyűlölöm Salzburgot, mert ott nem ismernek művészetet.

Lange: Kikivánkozik a világba.

Mozart: Messze. A Parnasszusra.

Aloysia: Mért megy akkor Milanóba? Mért nem megy Görögországba?

Mozart: A Parnasszus, amit én keresek: a hegedümben van. Ahol játszom rajta, ott a Parnasszus. (Farkasszemét néz vele.)

Aloysia: Ugyanezt mondhatja Lange úr is. Ahol ő recitál, ott a Parnasszus.

Lange: Ön elkényeztet Aloysia kisasszony.

Aloysia: Az igazságot meg szabad mondani. (Felkel.) Mozart Amadeusz nagy zenész, de nem áll egyedül. Vannak még jeles zenészek. Itáliában mindenestre.

Lange (Aloysiához.) Ön túlszigorú, kisasszony.

Mozart: Aloysia csak évődik, Lange úr. Csak évődik velem. Gyötör. Sokszor ellök magától, hogy visszavonzzon, mint a mágnes. Kísérletezik

velem. Tűröm. A hangja a saját alkotásom. Becézgetem. Csüngök rajta. Hittel és reménnyel A jövőjéért aggodom. (Hosszú pillantással Aloysiára.) Ez tart nála.

Aloysia: Csak ez? (Nevet.) Milyen mulatságos ma, kedves Mozart. (Langenak felkinálja karját.) Nem néznénk barátaimhoz? (Lekicsinyítő tekintetet vetve Mozarra, elmegy mellette a szobába.)

Mozart (feláll, végigsimul homlokán.) Meddig? Meddig? (Maga elé borong.)

Wendling (a közeledő párhoz.) Aloysia és Lange! Bizony Isten egészen szép pár! (Három poharat megtöltve.) Ha költő volnék, letépném fejemről a babért s a ti homlokotokra fűzném mint koronázási jelt! Mert én most megkoronázlak benneteket! Éljen az új királyi pár!

Mind: Éljen!

Wendling: De én nem vagyok költő, csak egy szerény fuvalás, ki aranytálcán kínálom nektek a szerelmek italát. Vegyétek és igyátok, mert ez a dicsőség vére! Egészségetekre!

Aloysia: Ittas vagy Wendling!

Wendling: Nem baj. Mozart csillaga tűnik s feljő Lange aktoré. Éljen! Éljen! (Sampuszt kínál.)

Mind: Éljen!

Mozart (hirtelen odaugrott s kiüti Wendling kezéből a tálcát. A poharak csörömpölve a földre hullanak.) Nem tűröm az ilyen ízetlenséget! (Mind meghökkenve odacsoportosulnak.) Aloysia! Maga hallgat? (Aloysia elfordul.) Nincs szava ezekre az útszéli megjegyzésekre?

Aloysia (dacosan feléje fordítja fejét.)

Mozart: Ez tetszik Önnek? Ez a nyegleség? Ez a komédia?

Aloyia: Színésznő vagyok.

Mozart: A színpadon. Tudom. Én tettem önt azzá. Álmodok hirdetőjévé. Rózsásnak látni a borongó égboltot. Aranynak a szürke kavicsot. Csillogónak a fakóságot. Nagynak a törpeséget. Elérhetőnek az elérhetlent. Én rezdítettem meg a lelkében a húrt, hogy zenéljen, zenéljen késő esteleken is, mikor hideg hangtalanság borítja a tájat és a lelket. Mikor jól esik emlékezni. (Kis szünet. Szomorúan.) És most elhallgat lelkében a húr. És nekem nincs emlékem.

Aloysia: Sajnálom magát Mozart.

Mozart (bánatosan feléje emeli fejét.) Aloysia is. Weber Aloysia is! Koldussá tesz Hontalanná. Miért? (Hirtelen kezénel fogja.) Nem szeret már? Csakugyan nem szeret?

Aloysia: Olyat kérdez, kedves Mozart, amire nem jogosítottam fel soha.

Mozart (elérészi Aloysiát.) Soha. Ott zenéltem a maga lelkénél, de csak maga hallotta a sajtó melódiát, a lelke messze járt tőlem; ott térdeltem a lábainál, hűségesen, mint az eb, de csak a ruhája érezte szívem melegét, maga nem; álmodok zenéltek bennem, búbájos révedezések és maga a valóság csörgőit hallotta... Játszott velem. Bábú voltam. Most a bábú eltört és szemétre kerül... (A középbe áll s fájón felkacag.) Kacagjatok!

Délibábok rongyos népe, kacaj! Hiszen ez az egész csak komédia! Színes hazugság! Lebegő, csillogó szappanbuborék!

Ramm (lassan Mozart felé közeledik.) Térj magadhoz Amadeusz!

Mozart: Mozart voltam: a szenvedő hazátlan. Mozart vagyok: remények koldusa. (Ujra Aloysiához közeledik.) Lerombolta légváraitam, miket sóhajaimmal építettem, vércseppjeimmel. Megölte bennem a hitet, a dacot, s újra szófogadó gyermekké tett. Szemben álltam az atyámmal. Ön miatt. Tiltó szavak elakartak magától szakítani, bölcs, érett, de túlságosan józan szavak, atyai neheztelések. Követni akartam magát Aloysia. Itáliába, hű sáfárja akartam lenni művészetének, sáfárja diadalainak, mámorának. (Szünet.) Vége. Itt maradok. A kemény, parancsoló atyai szavaknál.

Aloysia (lassan feléje közeledik.) Neheztel?

Mozart: Már nem. Weber Aloysia, én nem nehezteltem magára. Menjen, vesse magát a hir forgatagába! Járja be a világ színpadait, arassa a legszebb diadalokat! Menjen Langeval! Lange szerencsésebb, mint Mozart. Mert Langet ön megérti.

Aloysia (könnyedén.) Bocsásson meg Amadeusz, de Aloysia is csak ember, hús és vér. Asszony és az asszonynak meg kell bocsátani, ha jobban rajong a szép művészetért, mint a művészi szépért. (Kezét feléje nyújtva.)

Mozart (tétovázik.)

Aloysia: Így akar elválni? Haraggal? Maga azt mondta Amadeusz, hogy nem haragszik.

Mozart (lassan feléje nyújtja kezét.) Isten vele!

Aloysia: Maga meg fog maradni emlékezetemben. Én nem fogom magát elfelejteni. Legszebb diadalaimat a maga operáiban akarom aratni. Isten vele Amadeusz! (Lange karján kimegy a balajtón. Mikor Aloysia és Lange eltávoztak, az egész társaság mintegy megdermedve áll a helyén.)

Wendling (vidámra igyekszik fordítani a hangulatot.) Na! Megvolt. És most ...

Mozart: Elég volt. Sok. Több, mint amennyit elbírok. Hagyjatok magamra. Egészen egyedül. Bánatom van. Sírni szeretnék. És Mozart mások előtt még sohasem ontott könnyeket. (Int a kezével.) Menjetek!

(A társaság szóltamul, Wendling fejét rázva, lassan eltávozik a balajtón. Csak Konstanza marad vissza. A loggiában áll, remegve, fehéren, fehér arccal és fehér ruhában, halvány színű kaméliával a keblén. Odakünn a távozó társaság kórusa zendül az ablak alatt. Mozart darabig mozdulatlannul áll, aztán a loggia felé igyekszik, mintha az ének vonzaná, mintha valami régi, bánatos emlék vonzaná.)

Konstanza (mikor Mozart a loggiahoz ér.) Bocsánat ...

Mozart (megütközik, hosszan Konstanzára néz.) Maga itt marad? ...

Konstanza: Bántja ez önt?

Mozart: Maga oly szerény, Konstanza.

Konstanza: Nem vett észre, Mozart. Azért maradtam itt.

Mozart: Hogy észrevegyem ...

Konstanza: Hogy beszélhessek önnel. Hogy megköszönjem önnek azt a sok jót, amit értünk, a családunkért tett.

Mozart: Szóra sem érdemes.

Konstanza: De. De. Szegény atyám még most is ott tengődhetne 350 márka fizetésért a sugólyuk vakító lámpájánál, szemetrontó szerepmásoló-soknál, ha ön nem vette volna pártfogásába leányait. Aloysiát és engem. Ha nem oktatott volna az énekre. Aloysia művésznő lett. Nagy énekesnő. Én? Istenem. Én még oly fiatal vagyok. (*Felsóhajt.*) Majd.

Mozart: Magából is nagy énekesnő lesz. Majd folytatjuk a tanítást, ha visszajönnek a nagy turnéról.

Konstanza: Olyan sokáig várjak? (*Hirtelen édességgel.*) Nem folytathatnók mindjárt? Ma. Vagy holnap?

Mozart: Ez lehetetlen.

Konstanza: Miért?

Mozart: Hisz önök elutaznak.

Konstanza: Én nem. Én itthon maradok. (*Édesen emeli reá szeméit.*) Én Mozartnál akarok maradni. A jó embernél.

Mozart (*darabig elmerülve nézi a leányt, hosszan, nézi, nézi, mintha keresne valamit rajta, az arcán, vigasztalást, vagy ilyesfélét. Talán többet is. Maga sem tudja. Hirtelen jókedvvel.*) Akkor persze folytatni fogjuk a tanulást. Akkor én is itt maradok. Mig teljesen megtanul énekelni.

Konstanza (*elpirultan földre szögezi pillantását.*) Én lassan tanulok, mester.

Mozart (*önkéntelenül megcirógatja a leány haját.*) Majd belejön a tempóba. (*Szünet.*) Tehát holnap.

Konstanza (*sugárzó arccal*) Holnap. (*Knixel csinál.*) Viszontlátásra, Mozart ur.

Mozart (*lassan, elmerülve.*) Viszontlátásra. (*Konstanza el. Mozart még mindig utána néz. Szünet.*) Konstanza. Fehér és zsenge. Bájos. Kedves. Leány. Mi muzsikál szívedben? Furcsa. Ilyen melódia még sohasem gyötört. (*Szünet. Aztán mintha elhessegetné gondolatait.*) Ejh! Döreség! Káprázat! Minden hazugság! (*A loggiába megy, a fotelbe ül.*) Róza is! Aloysia is! (*Lezárja szeméit, maga elé nyújtja lábait, így mondja, szinte suttogón.*) S Konstanza? (*Szünet.*) Lidércfény . . . (*Fejét a lámla felé fordítja, nagyot sóhajt. Aztán elalszik.*)

(*Rövid szünet. Valahonnan messziről újra felzsong a régi melódia. A balajtő zajtalanul kinyílik s belép Konstanza. Lábujjhegyen elmegy a loggiába, lehajlik Mozarthoz s lágyan megcsókolja homlokát. Aztán újra lábujjhegyen ellávozik balra.*)

(*Ezalatt lassan alkonyodik. Kívülről beözönlik a bucsuzó nap pirosuló fénye.*)

Báróné (*vigyázatosan kinyitja a balajtót s nesztelenül belép a szobába. Mozart felé pillant. Látva, hogy még alszik, újra ki akar menni. A léptek zajára Mozart felébred. Megdörzsöli szemét és felugrik. A báróné visszafordul.*)

Mozart: Máj nem.

Báróné: Csak azért kérdezem, mert egy hölgy szeretne önnel beszélni.

Mozart: Egy hölgy?

Báróné: Valaki, aki igen messziről érkezett. Bebecsáthatom?

Mozart: Kéretem. (Báróné el. Mozart idegesen a szobában.) Valaki...

Kit érdekel még Mozart?

(Baloldali ajtó kinyílik és belép Konstanza. Fehér ruhában, fehér kaméliával a keblén, úgy, mint Mozart álmában.)

Mozart (a belépő felé fordul, feléje akar menni, de mikor látja, hogy Konstanza jó, hirtelen megáll, homlokát simítja, így mondja réveleget) Konstanza — ön?!

Konstanza: Még emlékszik rám?

Mozart: Önt hozzám küldte valaki.

Konstanza: Valaki... (Találva érzi magát, némi szomorúsággal.) Waldstädten báróné.

Mozart (most már hozzá lép, lágyan kezénél fogja.) A báróné? Nem. Valami régi-régi muzsika, mely egykor kisuhan a szivemből s most újra visszatért hozzá. Egy csók, melyet az álom előlegezett s melyet most visszaad a valóság.

Konstanza (nem tud mit felelni, egyszerűen mondja, szerényen.) Búcsúzni jöttem.

Mozart: El akar hagyni?

Konstanza: Kell. Az élet hív. A kenyér.

Mozart: S nem gondolja, kedves Konstanza, hogy ketten könnyebben találjuk azt meg? Ön és én.

Konstanza: Nem értem...

(Az alkony bibora beözönlik a loggiába, valahonnan sug-bug a „Non so d'onde viene“.)

Mozart (kezénél fogva, a loggiába vezeti Konstanzát.) Jöjjön kedves Konstanza... Alkonyodik. A búcsúzó nap aransugarakat hullat a szobába, a szívre, s ezek a sugarak zenélnek, szépről és jóról zenélnek... Rólam zenélnek, ki hamis úton kerestem a boldogságot. Azt zenélik, hogy vége a viharoknak, a kalandos hajózásnak ismeretlen tengereken, hí egy kicsinyke sziget rózsás réve, a szerelem bájos kikötője, a maga fekete szemepárja, a maga angyali lénye... Engedje meg, hogy feltalálhassam magában azt a kincset, mit egész életemen át hajsoltam: a megértő szívet. Legyen ön mellettem. Legyen a Múzsám, ki az álmok csókját hinti homlokomra, de ki ott-pihen mellettem, gyengéd ölelése, a szelid otthon pisogó tüzenél... (Karjaiba vonva őt.) Konstanza, akar-e a feleségem lenni?

Konstanza (Mozart ajkára borúl, boldogan.) A tiéd! A tiéd!

Mozart (hosszan viszonzva a csókot.) Mindenem!

(A pir előtti arcukat. A dal mindjobban felzendül, belelopódzik a loggiába, Mozart és Konstanza szívébe, ott csodásan buzogni kezd s mint az élet harmonaszava, keltőjük ajkára torlódik s a dal büszkén, tele életsugárzással csendül fel a biborfényben úszó loggiában.)

(Függöny.)

JAPÁN VERSEK.

Fordította: Dr. Barna János.

Fénykép.

— Macsuki. —

Mi a fénykép?
Az istenség gyakorolja magát,
A festészet honába csapva át.
Festő, ki az igazat szereti,
És ecsete — a napsugár neki.

Kérdés.

— Sosei. —

Tudod-e, hogy hol nő magja
A felejtés bús fűvének?
Egy szívembe sarjad az föl,
Hol a szeretet nem él meg.

Mulandóság.

— Csurajuki. —

Ugyanaz az illat,
Ugyanegy színpompa;
Ami ugy elbűvölt
A letűnt napokba'.
De aki ültette
Ezeket a fákat,
Annak már hamvai
Rég semmivé váltak.
Gyorsan száll el tőlünk,
Ah gyorsan az élet!
Mint a habzó folyók,
A tengerbe térnek!
Holnap is lesz még nap,
Ha köszönt a reggel,
De lehet, számomra
Többé már fel nem kel.

Kakukének.

— Sanesada. —

Meg szerettem volna tudni,
Hol kiabál a kakuk;
Kitekinték, bár a hajnal

Még az éj ölén aludt.
Majd a sápadt hold sarlóját
Vettem észre egyedül;
S a derengő szürkéségbe
Minden más még bemerül.

Hasonlóság.

— Kisato. —

Jól ismerek egyet, ami illanóbb még,
Mint a falevél, mit elsodort a szellő;
Ez az ember élte, amely olyan kurta,
S épügy szertefoszlik, mint üres por-
[felhő.]

Kakukvárás.

— Hironaka. —

Közel az erdőhöz, lenn a völgy ölébe,
Itt áll kicsi kunyhóm, messzeségbe-
[nézve:
Itten várok egyre, várok szakadatlan:
A kakuk szavára, hogy egyszer
[meghalljam.
Ha pirkad a hajnal, ott állok várva,
S ha szürkül az alkony, ott lesek
[szavára.
Várákozva nézek le az erdő völgybe,
Hogy a kakuk hangja a csendet
[áttörje.]

A hold.

— Ishi Kava. —

Szétszakítja a felhőket
Csodálatos fényben égve,
Ezüstszinü hálót sző az
Elterülő szép vidékre.
Ráborítja a hálóját
A tengerpart kavicsára,
Hogy azok, mint drága kövek
Csillognak az éjszakába ...

Lord Byron házassága.

— Levelek és Naplók. —

Morvay Győző.

Childe Harold megjelenése után Lord Byron a londoni társaság félistenévé lett. Helyzetét alaposan kiaknázza és szerelmi kalandjainak száma főleg a házasszonyok sorában növekedett. Nővére Augustza és barátai komolyan aggódtak miatta s rajta voltak, hogy valamely komolyabb lépésre határozzák el. 1812-ben ismerkedett meg Miss Anna Isabella Milbankeval, Sir Ralph Milbanke csinos és vonzó leányával. Az ismeretség nem tartott sokáig, mivel a leány nem nagyon fogadta a híres költő udvarlását, úgy, hogy ez ismét a londoni vidám élet forgatagába vetette magát. 1814-ben Byron ismét közeledett hozzá, ekkor már több eredménnyel, annyira, hogy Annabella — amint nevezték — készségesen kezet nyújtott az örök frigyhez. A lakodalomig folytatott levelezés érdekes adatokat szolgáltatott a kölcsönös kimagyarázáshoz, míg végre Anna teljes önállósággal, nem hallgatva szüleire és barátaira, 1815. január 2-án meg is esküdött vele.

Az itt közölt levelek erre a viszonyra teljes világosságot vetnek. Hiába keressük azokat a titokzatosságokat és bűnöket, melyeket mind a londoni társaság, mind Byron romantikus életrajzírói szátszándékkal költöttek az asszony és a férj rovására. Az elválás oka, hogy Anna erélyessége nem volt elegendő, hogy a féktelen költőt ifju- és legénykori tulkapásairól leszoktathassa, nem tudta korlátozni éjjeli kimaradásait, munkásságát, nem tudta visszatartani azoktól a köröktől, melyekbe korábban eljárt s kiváltképpen a színházról, hol régibb ismerőseivel korlátlan barátságot tartott fenn, de nem tudta tőle elidegeníteni zseniális és korhely barátait, kiknek társasága a költő legszebb órái közé tartozott. (Sheridán.) A zabolátlan élet csillapítására a költő nem birt elég erővel, sőt idegeit még azzal is tönkretette, hogy opiumfogyasztásáról nem szokott le. Szétroncsolt idegrendszere tehát a közönséges életmódtól elütő cselekedetekre és nyilatkozatokra ragadta, úgy, hogy Anna nyugodt, higgadt és komoly fölfogása igen könnyen hajlott arra, hogy férjét őrütnék tartsa.

Az itt közölt levelek korántsem mondhatók szerelmes leveleknek, nem olyanoknak, melyeneket Byrontól várhatnánk, míg Annabella levelei akár a házasság előtt, akár utána inkább a józan angol asszonyésznek nyilvánulatai s nem az emésztő szenvedélyé. Számítások ezek, melyek mérlegelik a boldogsághoz szükséges közönséges föltételeket és inkább lelkük higgadt kimagyarázása, mint lelkük tüzes, vak, indulatos összeforradását tanúsítják. Ugy léptek házasságra, mintha szerződést kötnének a boldoguláshoz: közönséges, mindennapi, zajtalan élethez. Voltaképpen házasságuk után tomboló, szenvedélytől hevülő gyűlölségük mutatja, mennyire szerethették volna egymást, vagy talán szerethették is egymást, csak hogy ezt az egyet: a szerelmet, alig magyarázzák, alig értelmezik egymásnak, még pedig sem ösztönszerűen, sem bölcsészetiileg, amely utóbbihoz mindkettőnek nagy hajlandósága volt. A frigyét mindketten meggondolatlanul kötötték meg s

talán csak egy harmadik megkérésre kellett volna egybekelniök, mire szenvedélyök a legmagasabb fokra fölcsigázódott s akkor nem úgy váltak volna el, hogy ez az elválás mindkettejükre nézve életük végső percéig végzetes maradt volna s nem esett volna áldozatul gyermekük kedélyvilága. Hiába iparkodott mindegyik a válás után ismét közeledni: az egyiknek feneketlen józansága, a másiknak féktelen elkeseredése sohasem állithatta volna föl a megérthetőség föltételeit . . .

Az itt közölt leveleket még 1895. előtt Gurnesevics Lajos nagybányai tanárral, a magyar Byron-kutatások legszorgalmasabb munkásával* együtt fordítottam. Egybefűzésükhöz és kiadásukhoz mindezekig hiányzott a hely és idő.

* * *

*Lady Caroline Lamb*nek, 1812, május 1.

Kedves Lady Caroline. Figyelemmel olvastam el Miss Milbanke néhány költeményét. — Képzelméről, érzésről tanuszkodnak és kevés gyakorlat révén könnyedséget szerezne a kifejezésben. Bár nem szeretem a „blank verssort“ (rintelen, ötös, hatodfeles jambus), mégis tetszik a *Dermodyra* vonatkozó költemény, úgy, hogy szeretném ha sorai rimelnének.

Bizonyára nagyon rendkívüli egy leány; e szelid arcvonások mögött ki sejtene annyi erőt és változatosságot gondolataiban? Miss Milbankenek azért nem kell irónőnek lenni, a valóságban nem tartom sem férfihoz, sem nőhöz illőnek, hogy könyvet adjon ki és (bár nem is fogja ezt elhinni nekem) szégyellem magam miatta; de minden habozás nélkül állítom, hogy van tehetsége s ha ezt a helyes és szükséges uton fejleszti, kitünővé fogja őt tenni.

Egyik barátom volt épen nálam (ötven éves, szintén szerző, de nem Rogers). Mivel a kézirat nincs aláírva, megmutattam neki a költeményeket s ő még nagyobb elragadtatással dicsérte, mint én. Gyönyörűeknek találja.

Ezekből közöljön Miss M.-kel annyit, amennyit jónak lát. Mindezt a legnagyobb őszinteséggel mondom. Nem kívánok bővebb ismeretséget kötni Miss Milbankevel; nagyon is való volnék egy bukott szellem ismeretségehez és jobban szeretném, ha kevésbbé tökéletes volna!

Miss Milbankenek.

4, Bennet Street, Aug. 25. 1813.

Megtisztelő levelét vettem s szeretném mindjárt nyugtázni is. Mielőtt megpróbálnék rá válaszolni, engedje meg — habár röviden is — figyelmét fölhiynom a múlt ősszel történt dolgokra. Sok év telt már el, míg olyan nővel találkoztam, aki némi reményt keltett bennem a valódi boldogság elérésére. Most megismertem egyet, de igényt nem tarthatok reá —

* Gurnesevics Lajostól megjelent: 1. *Kain. Byron mysteriuma.* Arad és Vidéke. 1895. dec. 25. — 2. *Byron és Shelley.* (Popini Albert dr.) Magyar Kritika. 1896. I. 22. sz. és (Névtelen) *Vasárnapi Ujság.* 1898. 30. sz. — 3. *Byron a magyar irodalomban.* Egyetemes Philologiai Közölny. 1901. 218—231. o.

vagy legalább is nagyon keveset arra, hogy remélhessem a siker elérését. Azt mondták nekem hogy szíve szabad és azért vállalkozott Lady Melbourne meggyőződést szerezni arról, mennyire lesz szabad ismeretségét keresnem abban a reményben, (megengedem nagyon csekély az) hogy barátsággá és végül még bensőbb érzelmmé változzék. Jóakaratu és így megbocsátható buzgólkodása érdekebben némileg átlépte a határt, midőn egyenesen megkérte kezét; de ezt még sem bánom, csak annyiban, hogy ez részemről vakmerő lépésnek látszott. — Hogy ebben igazam van, azt ön is elismeri, midőn közlöm önnel, hogy csak nem rég említettem neki, hogy szerintem önkénytelenül is egy kissé elárulta sebezhető oldalamat abban a reményben, hogy ilyen váratlan ajánlatomat elfogadja. Mindezt csak úgy véletlenül, társalgás közben jegyeztem meg a legkisebb felindulás nélkül ellene, és harag nélkül ön ellen. Ilyen volt hát eredménye első és legutóbbi közeledésemnek ahhoz az oltárhoz, melyet az ön érzelme szerint csak új áldozattal gyarapítottam volna. Midőn azt mondom: első közeledésem, ez talán életem némely körülményével összeegyeztethetetlennek tűnik fel, mert úgy veszem észre, hogy levelének egyik részében erre céloz. Pedig tény az. Nagyon fiatal voltam ahhoz, hogy megnősüljek, és ahhoz, hogy ne szeressek; de ez volt első közvetlen vagy közbevetett közeledésem az első nőhöz tartós egyesülésre és minden valószínűség szerint az utolsó. Lady Melbourne-nak tökéletesen helyes az az állítása, hogy én önt fölébe helyezzem mindenkinek; a dolog úgy volt és úgy van most is. De az nem volt csalódás, mert lehetetlen egy keserűséggel csordultig felt pohárba egyetlen cseppel is többet tölteni. Mi nem ismerjük magunkat; de nem hiszem, hogy ez az esemény valami nagyon sértené önszeretetemet. Sőt ellenkezőleg, valami büszkeség-féltét érzek az ön visszautasítására — nagyobb, azt hiszem, mint amekkorát szerezhetne másnak a ragaszkodása, mert ez arra emlékeztet engem, hogy érdemesnek hittem egykor magam talán az egyetlennek vonzalmára, akit neméből igazán tisztetek.

Ami levelét illeti, az első rész meglep, nem mintha szerelmet kellett volna éreznie, hanem mert „reménytelennek“ mutatkozik. Biztosítsa ezt a reményt.

Levelének rám vonatkozó részére sokat mondhatnék, de rövidnek kell lennem. Amit rólam hall, az valószínűleg igaz, bár talán túlzott. Amiben csak megtisztel érdeklődésével, örömet szerezne nekem, hogy önt kielégítem — megvallani az igazat, vagy megcáfolni a rágalmat.

Nyíltnak kell lennem önnel szemben barátságból. — Egy érzelm él bennem ön iránt, melyben nem bízhatom. Kétségbevonom, vajjon tehetek-e egyebet, minthogy önt szeressem. Bizton hivatkozhatom magatartásomra az „éclaircissement“ (a helyzet tisztázása) óta mint bizonyítékra, hogy bármilyenek legyenek is érzéseim ön iránt, azok meg fogják kimélni önt az üldözéstől, de nem kezeskedem még a közönyösséggért és attól tartok, hogy ez nem marad első lépésnek — legalább bizonyos tekintetben — attól, amit érzek, ahhoz, amit ön óhajt, hogy érezzek.

Meg kell bocsátania nekem és meggondolni, hogy, ha valami visszatszenék önnek levelemben, nehéz feladat rám nézve egyáltalában önnek

irnom. Sok dogot hagytam említetlenül és mondtam el olyat, mit nem volt szándékomban elmondani. — Szándékom volt elutazni ebből az országból, de egy kissé késlelteti a pestis-hír stb. stb. és most kénytelen vagyok utamat olyan vidék felé venni, valószínűleg Oroszország felé, — melyet egy kissé könnyebben lehet megközelíteni.

Csak annyi helyet hagytam, hogy nevemet aláírhaszam.

Örökké alázasatos szolgája

Byron.

(Folyt. köv.)

MAGYAR IRODALOM

Csizmazia Olga.

A magyar irodalom költőnőkben meglehetősen szegény. Nem számbeli arányukat mérlegelve, — hanem értéküket. A divat, hírnév, társadalmi összekötetés több nevet felkapott ugy a multban, mint a jelenben, de tisztavirágéletü csillogásnál egyéb nem igen maradt utánuk. Azt meg csakhamar betette az idő.

A magyar Sappho még ma is várt, de el nem érkezett. Ám, hogy utban van — örömmel hirdethetem.

Finom, egyszerű, keresetlen halk szavu verseit itt küldi elétek. Szivdobogva, léleketviszafajtvá olvastam minden betűjét. Nem pózol, nem kendőzi magát idegen mázzal. Asszonyelke a maga szüz meztelenségében — az igazi művészet. Nézzétek és csodáljátok!

Nincsen benne semmi erotika, mely olyan bántó dissonantiával csendül felénk a nőpoéták verseiből. Szordinos muzsika ez, a gondolkodó, érzéseiben elmerülő, szemlélődő szív muzsikája, melynek örökéletü habjaiból tisztán lép eléd az asszonyi lélek.

Meleg, őszinte, igaz lyra; önmagából indul és önmagába tér. Átölel, el-

ringat, álomba dajkál s mint az Ezer-egyéjszaka Scheherezadéja — kifogyhatatlan.

Hibái is vannak! De talán ezek alkotják legfőbb erényét. Általuk még egyénibb, még igazabban — asszony.

Csodálatos, de úgy van: — míg társnői rimjátékkal es csiszolt technikával kápráztatnak; csengő-bongó zajjal palástolják tartalomszegénységüket, addig ő a gondolatot, a lelki harmóniát, az átélés őszinteségét, szóval a belső világ értékeit emeli a külső hatások fölé.

Nyelvezete így sok helyütt darabos, tulságosan erőteljessé jegecesedik s akarva-akaratlan nem Homer kedves, léha Kypirisére, hanem Praxiteles márványba faragott Venusára gondolunk.

Sokat ígér és sokat sejtet s így sokat is kell majd beteljesítenie. A költőről azt mondják: vates s mint ilyen a jövőbe lát. — Én benne látom a magyar Sapphót, akit elküld a sors és a költők Golgotha-utjára sodorja végzete.

Hintsetek eléje virágot, a tövis ugyis magától terem.

!Hangay Sándor.

*A Szivárvány a magyar intelligentia lapja!
Ha minden olvasója csak öt előfizetőt szerez —
nemzeti kulturánk bástyáját támogatja alá.*

KÖNYVEK & SZEMLÉJE

Semmi sem nehezebb, mint manapság seregszemlét tartani a magyar könyvpiacra. Reklámtermékek hangos cintányér-muzsikája fojtja el legtöbbször az igazi értékeket. De talán még ezeknél is veszedelmesebb az a nagy idegen beözönlés, mely irodalmunkat a szó szoros értelmében földre teperi.

Ő nem a nagy örök-emberi munkák ellen tiltakozom! Ne értsen senki félre. Ezeknek átültetése szükséges. De izlésrontó és alantas gondolkodás a magyar kiadóktól, hogy Courts Mahler és hozzá hasonló ganerü posvány irodalommal fertőzik meg olvasóközönségünk izlését, amit mi magyar írók évtizedek verejtékes munkájával s mindjárt tegyük hozzá, kiadóink ellenére — európai színvonalra emeltünk.

Sajnos ma, mikor a papír és nyomdaköltség hihetetlen magasságba sökken, mi írók, egyre jobban távolodunk olvasóközönségünkötől, miután lépésről-lépésre leszorít bennünket ujsághasábjainkról a kiadói üzletelhajzás. Természetesen ebben az arányban közelebb és közelebb férköznek ók, de ne gondoljátok azért, hogy a lelkeketek fölemeljék, nem, csak a zsebetekre pályáznak. Tisztelet a kivételeknek; mert ilyenek is akadnak, bár egyre gyérebben.

Ilyen körülmények mellett az Isten különös kegyelmének kell tekintenünk, ha a magyar könyvpiac Sodoma és Gomorájában időnkint öt-öt igaz találattik.

Az Akadémia pecsétjével ellátva jelent meg *Vargha Gyula*: *Ködben* cím alatt összefoglalt testes versgyűjteménye. Az ősz poéta élete őszének minden szép gyümölcsét élénk találja benne. Igaz, őszinte lyrikus, aki egy letűnt világ bárdja gyanánt megőrizte számunkra ezeket a közvetlen, meleg, mélabus akkordokat. Arany János iskolájának talán ő a legméltóbb képviselője, aki az átvett hagyományokat tiszteletreméltó hűséggel kimélyítette. Talán, ha nagyobb önkritikával válogatja össze 495 oldalt kitevő gyűjteményét, jobban és általánosabban

rajzolódának elének el nem muló értékei.

Ugyancsak akadémiai patinával jelent meg *Kozma Andor*: *Turán-ja*. Ősregének nevezi a kitünő rimművész, aki bravuros technikáját ma is csillogtatja. Technika kívül azonban nem ad egyebet. Meséje sovány, verszegény. Hiányzik belőle a naivitás, ereje pedig nincs hozzá, hogy szavának hitelt adjunk. Az értelem és nyelv művészet játéka, minden komolyabb nekikészülődés nélkül. Ritmikájából hiányzik az az archaizáló erő, ami annyira leköt mindenkit a Buda halálában. Archeológiai hibái, a cölöpépítmények embeinek a rézkorszakkal való összekeverésében, bántóan kirívók. Mythológiája zagyva és önkényes. Kiindulása sokat köszönhet Firdusi Sahnámjének, ugyanarra, hogy Tur királyt csaknem Feridunnal azonosíthatjuk.

A II. Az átok-ban: „Az isteni Ősnek Tur e helyett Nagyszerű templomot emelt“ zengi a költő, holott kellene tudnia, hogy a turáni népek abban a korban nem építettek templomokat. III. *A ló* fejezetben: „Magasba csillog ablakom.“ Talán mégsem volt még üveg akkor! Majd később IV. *Kirázs-ban*: „Mindegyitek nádor gyanánt, kap egy-egy messze tartományt.“ Ejnye, ejnye, a nádor nem is ős magyar szó, még kevésbé voltak ilyen hivatalok Tur idejében.

Nem tudom, mire akar célozui Tur anyja Jnda nevével. Talán csak nem óhajtja a turáni népeket, a náluk fiatalabb irániaktól származtatni? Mintaképe a Sahnámé, sokkal inkább ragaszkodik a történelmi valósághoz. Ott Feridunnak három fia van: Szelm, aki nyugatot kapja — szerintem ez az elsúlyedt Atlantis népeit személyesíti, — Tur é Turán és Csin (khina) lesz, míg a *legifjabbra* Iredsre Irán trónja száll.

Tehát Firdusi nagyon helyesen, mint azt az archeológiai és nyelv kutatások is bizonyítják, a mai lakott föld legősibb népességének a turániakat tette,

akik idősebbek a történelem színpadán legutoljára megjelent irániaknál.

Geneológiája Tur két fiában sem szerencsés. Hunor-ral a hun-t, Magyar-ral a magyart, Sommal a finnt (Suomi), Ugorral az ugor, Turkkal a török, Tatárral a tatár és Nap-pal a japán népet akarja egy családra visszavezetni. Japán tudása azonban nagyon bizonytalan, azt „furcsa“ jelszóval látja el s egyszerűen eltünteti. De tisztelettel kérjük, hol maradtak a többiek? Hol vannak a mongolok? a csuvaszok, votjákok, cseremiszek, vogulok, akiknek Ég—Ös-ét: Numi Taromot olyan szépen átvette és a pogány magyar mythologia szempontjából olyan fontos mordvinok stb.-ek.

„Az áldozó oltáron áll
Ös templomában az Uk-pohár“

Ennyi s még néhány sovány odavetett rim jelezne a mythológiát. Az Ég-Öst, mint említettem a voguloktól kölcsönzi míg a kétes Uk- vagy Ukkó-poharai a finnektől, melyről tudós Hunfalvy Pál az Akad. Nyelv- és Széptudományi értekezéseiben nem megvetendő tanulmányt irt hajdanán, kimutatva annak német eredetét. Ha azonban mégis elfogadjuk, hogy a finn Ósisten, Ukkó nevéből származik az a pohár, akkor meg mért nem fordult a finn mythos-hoz, amit a Kalevalából alaposan megismerhetet volna. Tur temetése pedig teljesen elüt az eddig föltárt skytha sirok szokásaitól, vagy a Priskos Rhetor által ránk hagyott Attila temetésétől.

Sikerültnek, csupán az írás turáni eredetének beszövése mondható Kozma könyvével se nem nyert, se nem veszített az irodalom.

Már az Amicus pompás köntösebe burkolt Füst Milán: Az elmúlás kórusáról nem mondhatjuk ugyanezt. Értelmetlen, vége-nemszakadó vessorok bántó dissonantiája sérti fülünket. Ihlet, hivatottság, — szó sincs róluk. Fahagok, fáradt, eszmeszegény lélek szójátékai.

Nem sok jót mondhatok Zoltán Vilmos Rabindranath Tagore: Hindosztáni virágok kötetéről sem. Szintelen, vérszegény rimpengétek, s maga a nagy bengál költő csodálkozna legjobban, ha tudna magyarul, hogy azok a Zoltán-versek az ő csupaszín, csupa-

tűz költeményeit akarják visszatükrözni.

A prózakötetekben Gyulai Pál Jó éjszakát elbeszélése vezet, melyet Galamb Sándor tanár kitűnő tanulmánya kísér. Az Olcsó könyvtárnak becsületeére válik, hogy szélesebb rétegek kezébe juttatja ennek a harcos magyar írógeniének könyvét, aki nagy volt kritikusként, költőnek és íróként egyaránt.

Elő elbeszélőink között dicsőséges multra s még dicsőségesebb jövőre tekint Lőrinczy György. Az *üveghegy* című novellás kötetének megjelentetésével a Légrády Testvérek cég szerzett érdemet talán, hogy meaculpázzon férckiadványaiért.

Lőrinczy, mint minden írásában, első sorban a szív embere. Szívön keresztül lát és látat, s így misem természetesebb, minthogy a szívekbe talál. Érzésvilága: magyar. Az Alföld illatos akácaihoz hasonlít: termékeny, bő, mindig virágzó. Kifogyhatatlan mesekészége, halhatatlan meseköltőnk: Jókai-val rokon. De annyira egyéni, annyira sajátosságosan különálló mindenkitől, hogy összetéveszteni senkivel sem lehet. Novellái egy-egy külön miniatúr műremek, melyek magunkon viselik írójuknak minden értékét.

Geist Gáspár: Mesék című könyvről viszont csak azt jegyezhetjük föl, hogy az Amicus igen csinos ruhába öltöztötte. Különben álmosítóan unalmasak, művészietlenek s a hivatottság legkisebb jelét sem látjuk bennük.

Ugyanígy elbírálás alá esik a Légrádyaknál megjelent Estei Beatrice történeti regény, melynek Dr. Farkasfalvi Mauk Ernő a szerzője. Történeti regénynek akar látszani s terjengős előszóban oktatja ki olvasóját a történeti regény fontosságáról. És csodálatosan, mindazt amit ott mond, — a regényében megcáfolja. Adathalmazok száraz krónikása, aki a művészethez egyáltalában nem ért. Mint krónikás — megbizhatatlan, mint regényíró — unalmas.

A Magyar Bibliophil-társaság: A régi Buda és Pest könyvekben, képekben című munkája a magyar könyvpiac dicsőségére válik. Krenmer Dezső dr. nagy szeretettel rendezte sajtó alá és metszeti nyomdtechnikánk előhaladottságáról tesznek tanúságot. De

egyszersmint hirdetik a Bibliophil társaság izlésnemesítő törekvését is.

Ugyanílyen szép és előkelő az Elek Arthur szerkesztésében megjelent legújabb Amicus kiadvány: Nagy Balogh János élete és művészete. Pompás képek díszítik a finom papírra nyomott könyvet, melyet a szerkesztőn kívül még Petrovics Elek és Bálint Jenő tartalmas írásai tesznek becessé. Egy eldugott életű, ismeretlen festőművésznöket mutatják be képekben és írásban, hogy a tónusgyöngédségét és a felület zománcos szépségét elfeledhetetlenül emlékünkbé véssék. Magyar tehetség volt Nagy Balogh János, tehát magyar sors jutott neki osztályrészül. Millet stílusára emlékeztetnek munkái, sajnos zenitjére sohasem érkezett el. Ez a könyv, meg a Szépművészeti Múzeumban néhány befejezetlen vászon és rajz hirdeti, hogy mi lehetett volna a szegény szobafestő, ha véletlenül nem közöttünk születik.

Ugyancsak Amicus kiadás Kádár Béláról írt könyve *Hevesy* Ivánnak. Az expressionismus dicsőítése kusza sorokban és még kuszább képekben, Ha valóban beigazolódná, hogy ez a jövő művészete, akkor legjobban tenné az emberiség, ha kiirtaná magát. Lombrosó írja: a lángész és örület egymással határos. Igaz! Csak hogy a lángész átlépheti ezt a határt, de az örület soha.

A Pantheon *Schultz-Bernoulli*: Bevezetés a művészetbe című munkájával kedveskedett. Külső kiállítása csinos és szemléltető képei oktatók. *Lázár* Bélának, a kitűnő magyar aesthetikusnak átdolgozása pedig csak lendített rajta. Könnyen kezelhető, jó kalauznak bizonyul és áttekinthetőség szempontjából nagyszerű tájékoztató.

Tudományos irodalmunkat főleg a Franklin Társulat gyarapította. *H. inrich* Gusztáv: Német irodalom történetének I. kötetét hozta ki új kiadásban. Ezt a gyakran keresett és bevált szakmunkát régen nélkülözte közönségünk, s így csak nyereség számlánkra könyvelhetjük el.

Nem értéktelen munka *Horváth* János tanulmánya sem a Magyar rithmusról, mely az Olesó könyvtárban látott napvilágot. Érdekesen egészíti ki *Radó* Antainak: A magyar rim-ről írt művét

és sokban alátámasztja annak tételeit.

A Kultúra és Tudomány sorozat *Sohm* Rudolf: Rövid egyháztörténetét hozza. Egy jó és beható egyháztörténetre nagy szükségünk lenne. De azt tisztán és objektívan csak a történetíró szemüvegén keresztül kellene megírni. Fájdalom ezt még igen sokáig nélkülözni fogjuk. *Sohm* könyve nagyon keretmunka. Sokat markol, keveset fog. Keret, lélek nélkül. És még egy nagy hibája van. Egyoldalú. Ő luthranus szempontból látja az eseményeket. Ép olyan baj, mint amikor katolikus oldalról vitatják. Luthernak sokkal nagyobb érdemeket tulajdonít, mint ami valóban megilletti. Mégsem említi a reformáció nagy előkészítőit a humanistákat, Egy Morus Tamásnak még csak egy sort sem szentel. Erasmus, Melancthon, — akik nélkül Luther a wittenbergai-kolostorban maradt volna mint egyszerű barát — szintén kihulának rostáján.

A pápaságot meg tulságosan lebecsüli. A renaissance értékeit hamisan állítja be, a keleti egyház történetét csaknem mellőzi Origines iskoláján keresztül. Az őskeresztény községet olyan vázlatosan ismerteti, hogy semmi sem marad belőle az olvasó lelkében.

A Pantheon ismerettára *Császár* Elemér: A magyar regény történetével bővült. Császár munkássága nem a legelismertesebb kutatásokon épül föl. Felületes sokszor. Többet termel, mint amennyit elbir. Ítéletei elhamarkodottak s a nagy anyag fölött amit felölel, sohasem uralkodik. Ez a könyv sem bizonyít mást. Több az igyekezet és akarat benne, mint a komoly, lehangadt — tudás.

Pongyolaság és összekapkodottság jellemzik a *Süle* Antal által szerkesztett 1922. Magyar évkönyvet is. Politikai része elfogult s ugyancsak kilóg belőle a lóláb. Irodalmi része — semmi. *Sebestyén* Károly odavetett cikke pongyola, komolytalan s még az egyébként írni tudó Pap Viktor zenei tanulmánya is értéktelen. Egyedül a hirdetési rovata kifogástalan.

Regényfordításokban, az Athenaeum Hires könyvek 9. kötete gyanánt *K. Gjellerup*: A zarándok Kámanita-ját adja *Baktay* Ervin. Nem értem, hogy

Baktay, aki annyi indus művel gazdagította irodalmunkat, most éppen egy dán születésű német író divatos munkáján keresztül akarja velünk a „buddhizmus gondolatát és a régi India életét megismertetni.” Nyugat már régen túl van azon, hogy Indiát Rudyard Kiplingtől tanulja. Kipling legalább évekig ott élt, de lelkébe sohase hatolt. Gjellerup meg sohasem volt közöttük. A Buddhizmus lényegét nem is fogta föl, s amit ád, mystikus írói ábránd csupán.

Sokkal szerencsésebb az Athenaeum Maupassant összes munkáival, melynek VIII. kötete. A Rondoli lángok hagyták el a sajtót. Laczkó Gézában hivatott tolmácsra találtak s általa ez, a magyar közönség által oly sokáig ponyván ismert író — végre elfoglalja méltó helyét nálunk.

Wilde-t viszont Lampel segíti egyöntetű magyar kiadáshoz. Elsőknek a Me-

sék, történetek és költemények prózában, valamint A szent kurtizán és a Jelentéktelen asszonyt hozva ki. Bennük Wilde csillogó meseszövése, boszorkányos szinpad — technikája és rakétázó aforizma-kézsége egyaránt érvényesül. Fordításuk jó.

A Franklin-Társulat Külföldi regényírók vállalata, *Prevost* Moloch ur és neje című pompás regényével szaporodott Benedek Marcell rutinírozott fordításában. *Prevost*nak ugyanaz a baja, ami *Maupassant*nak. Sok és gyatra fordításban forog közközben s így valódi értéke teljesen elveszik. Hamis *Prevost* ismernek nálunk, mint ahogy legtöbb nagy írónak csak torza bolyong erre. Ha ezen a Franklin és a Révai e két nagy komoly vállalat segít, talán hajlandók leszünk elnézni közönyösségüket az élő magyar irodalommal szemben.

Tatay Csaba.

VILÁGIRODALMI SZEMLE

Az újabb cseh irodalom.

A cseh litteratura az orosz vagy lengyel irodalomhoz viszonyítva az elmúlt században fejlődésében kissé visszamaradt. Ennek oka a nemzeti és politikai viszonyokban keresendők. A gazdag középkori cseh litteratura továbbfejlődése a cseh politikai függetlenség bukásával (fehérhegyi ütközet, 1620) megszűnt, az ezt követő két évszázadon keresztül a germanizáció, amely az ellenreformációval párhuzamosan haladt, a cseh irodalom és nyelv fejlődését hosszú időre megakasztotta és lehetetlenné tette. Csehül ekkor ugyszólván csak a paraszt beszélt.

A XIX. században, különösen annak második felében megindult a regeneráció munkája s ez csakhamar kitöltötte azt az űrt, amely a cseh irodalom

NeEurópa többi irodalma között addig Vilmosított. A múlt század kiválóbb osztáni v akik ezt a hatalmas munkát len, vérszték, most nem akarunk bővebb nagy beglalkozni, azonban mégis rá kell jobban, hunk e kor egyik vezéralakjára, a Zoltánnyobb cseh költőre *Jaroslav*

Vrchlickyre, akit a magyar közönség is eléggé ismer. *Vrchlicky* (családi nevén *Frid Emil*) ismertette meg nemzetét Petőfivel, akinek egyik legkiválóbb műfordítója Európa litteraturájában. Viszont *Vrchlicky*nek több költeményét ültették át magyar nyelvre. Ettől eltekintve, mind a régibb, mind az újabb cseh irodalmat a magyar közönség általában nagyon hézagosan ismeri, amit nem mondhatunk el a csehekről a magyar irodalomra vonatkozólag.

Igaz, hogy a csehek nem dicsekedhetnek eddig olyan szellemóriásokkal, mint például az oroszok, tán olyanokkal sem, mint a lengyelek. Azonban ma már egész sor olyan cseh író is van, aki európai nevet küzdött ki magának. Ezek fajságukra, életükre nézve különböznek egymástól s más-más irodalmi iskolához sorolandók. Ez a megosztás szükségszerű folyamánya volt annak is, hogy a romanticizmus jóval tovább uralta a cseh irodalom mint a többi népek irodalma. Csak a legújabb korban tört magának utat a

realizmus főleg az orosz litteratura hatása alatt. Ez az irányzat először a regény-, azután a drámairodalomban, végül a költészetben volt észlelhető. Csaknem egyidejűleg ezzel kezdett hódítani a naturalista — szecessionista — symbolikus irány is, amely ma — együtt a erősen szocialista ízü irodalommal — még mindig uralkodó helyet foglal el a cseh litteraturában.

A kiválóbb alkotótehetségek közé tartozik *Matej Anastásia Simáček*, novella- és regényíró. Beszélyeiben a cukorgyári munkások erkölceit és világfelfogását, életét és munkáját ecseteli. Ebből a tárgykörből meríti későbbi, hosszabblelkű regényeinek témáját is, amelyben bemutatja, hogy öli meg a munkást és a tisztviselőt a gyári munka. Ujabb munkáiban eltér a leirt realista iránytól s a modern, mindenben kételkedő, dekadans ember típusát állítja elének, továbbá az aszszonyt, aki szabadon akar rendelkezni sorsa fölött. Említésre méltó *Ignát Herrmann*, a nagyvárosi jellegzetes típusok ábrázolója, aki legszívesebben Prága mindennapi életéből merit. Realisztikus skicceléses kiváló jellemfestése és üde humora teszik élvezetessé munkáit.

Harrman és Simáček ellentéte *Karel V. Rais* és *Karel Cervinka* akiknek regényeiben, elbeszéléseiben a cseh vidék, falu, pusztá, erdő, mező két életre. *Rais* a szegény, erdős vidéken levő falvak és kisvárosok keserves küzködését, nyomorult tengődését ecseteli, élénk állítja a fél állati sorban levő parasztot, akit a nehéz mindennapi robot szívtelenné, önzővé tesz, akiből a verejtékes s magát ki nem fizető munka a nemesebb érzelmeket kiűli.

Cervinka ugyancsak a vidéki élet költője, azonban sokkal derűsebb, aranyosabb és egészségesebb a filozófája. Ő a városi élet elől menekül ki a vidékre. Regényeiben szinte a földszagát érezzük s ózondús levegő vesz minket körül. Szívesen merit az erdész, a gazdálkodó életéből. Elbeszéléseiben pedig az országutak csavargóját, a szokványos bűnözőt állítja elének; annak örökös harcaát a társadalmi renddel, a hatóságokkal. A börtön-életnek mesteri ecsetelője és szánalmat tud kelteni az emberpária, az üldözött vad, a csa-

vargó iránt is, bár távolról sem dolgozik Gorkij nagyszerű eszközeivel. A fegyencek lelkében is talál valamit az örök emberből.

A történelmi regény mestere a 71 esztendő *Alois Jirásek*. Őt tartják a csehek Machar mellett, akiről alább esik szó, legnagyobb első írójuknak. Jirásek azonban szabadgondolkodó iránya miatt a vallásosan érző olvasóközönség szemében indexen van. Jirásek regényeiben tényleg ocsárolja és gunyolja a kath. egyházat s ha művészi eszközökkel is dolgozik, nem egyszer bántóvá, ríktóvá és irányzatossá válik. Jirásek tavalyi hivatalos ünneplése alkalmával a tótság nagy része éppen ezért határozottan visszautasította azt, hogy Jirásek műveivel eláraszszák a Felvidéket és nyelvre nézve is idegen író tót iskolákban és a felvidéki közvéleménnyel is ünnepelessék. A rózsahegy-i »Slovák«, Hlinka lapja 1921. szept. 17-iki számában pl. így írt: »Jirásek cseh író és épp azért semmi ellenvetésünk nincsen, hogyha a cseh husziták ünneplik. Hogy azonban szükségesnek tartották ezt az urat a Slovenskóra is elhozni és itt ünnepelni, az ellen föl kell hogy szólaljunk, mi, katolikus tótok.« Valóban Jirásek nem egyszer perszifialja Máriát, Jézust, Rómát, a kath. egyházat s történelmi regényében mindenütt ott van a tendencia, amellyel az eseményekért az egyházat teszi rendesen felelőssé. Egyéb-ként kiváló talentum, művészi kifejező képessége, jellemző ereje nagy s nyelvezete a legtörzsgyökeresebb cseh. Mint drámaíró is kitűnt s darabjai állandóan műsoron vannak.

A modernnek közül a legkiválóbb, legizmosabb tehetség minden esetre a költő *Josef Svatopluk Machar*. Már az első verskötete (»Confiteor«, 1887—1892) szakítást jelentett az addigi romantikus iránnyal s további munkái mindig-egy újabb etapját jelentik a daldalmasan előretörő realizmusnak, majd a symbolumnak. Machart sok tekintetben csak Ady Endrének lehetne nevezni. Machar azonban két kornak a gyermeke, — ami életének egész munkáján meglátszik — míg Ady Endrét kizárólagosan egy irodalmi korszak foglalja le magának. Machar költeményeiben a nyers valóságot tárja föl,

ostorozza kora romlottságát, éles szatirával kíséri a tartalmatlan hazafiaskodást s itt hasonlóan Adyhoz nem egyszer becsmérlí le saját fajtát és nemzetét. Némely verse valósággal támadó jellegű és éles reflexe az aldatlan politikai, szociális és irodalmi viszonyoknak. Ostorozó hangja azonban mélabús kesergéssé tompul le elégia-kötetében (*Tristium Vindobona*), amelyben a cseh politikai élet tragédiáját érzékelteti velünk. Későbbi költeményein és regényein a symbolizmus válik urrá. Machart a cseh kormány tavalyelőtt hadsereg-felügyelővé nevezte ki, ami természetesen sinecura és d' Annunzio kinevezésének akart a pendantja lenni. A francia symbolikus iskola hűséges tanítványai *Jiri Karavek*, *Antonin Sova*,

F. Z. Salda és *Josef Simánek*. Közülök *Salda* és *Sova* tűntek ki leginkább; *Sova* mint pesszímista költő különösen figyelemre méltó. A symbolikus iskola a legújabb korban reakciót is szült s e visszahatásnak legjellegzetesebb képviselője *Viktor Dyk*, aki kegyetlen szatirával és iróniával bírálja el az élet minden vonatkozását. Az érzelem és értelem, vágy és erő, szavak és tettek közötti éles ellentétek csalódottságot, keserűséget, haragot és fájdalmat ébresztenek benne. *Dyk* nemcsak mint költő, hanem mint drámaíró is figyelmet keltett. A modern cseh drámaírók között említésre méltóbb tehetségek még *Jaroslav M. Mayer*, *Lohar Snchy*, *Abigail Horáková* (nőíró) és *Arno Dvorák*.

Podhradszky György.

T U D O M Á N Y

Turáni elemek Egyiptom ős vallásában.

Irta: Hangay Sándor.

Ha valaki az egyiptomiak mythológiájával tüzetesebben foglalkozik, csodálkozással állapítja meg, hogy egy filozófiai gondolkodásra valló vallás mellett még egy másik, igen alacsony kulturát feltételező népvallás is létezett náluk, sőt e kettő egymásra hatott, karöltve járt, végére egyesült.

Már most, ha tovább kutatjuk e furcsa mythológiát, nehezen dönthetjük el, melyik volt az ősbib? Sőt több mint valószínű, mindkettő későbbi eredmény s az előző, — ma már nem ismert vallás — romjain épültek fel.

Egyiptom különböző szellemi gócpontjaiban — csak úgy, mint Hellén-földön a kezdetleges állam-szervezet következtében — számta-

lan vallás fejlődött ki, melyek a politikai egyesítés létrejöttével maguk is egyesülésre törekedtek. Még a történet előtti időkben a szellemi vezetést három város ragadta magához; Alsó-Egyiptomban: Memphis és Heliopólis; Felső-Egyiptomban pedig: Théba. Ugy hogy már Herodotos idejében, aki Kr. e. az V. szd. közepe táján utazta be Egyiptomot, e három város szerint három különböző tant lehetett mythológiájukban megkülönböztetni.

A bölcséleti vonást mindenesetre a Babyioniából átszarmazott Kháld csillagimádat keltette életre s ez fejlesztette vallási felfogásukat arra a magaslatra, melyen ma méltán bámuljuk. Ellentétben áll vele a vadakat is megszegyenítő állatkultus, mit

egyesek az afrikai bennszülöttek fétisimádatából származtatnak. Plutarchos álláspontja szerint symbolum volt csupán, ugyanakkor Uhleman csillagászati elvekből, Röth viszont a hierogliphákból magyarázza. Mindenik föltevésnek van alapja, az azonban bizonyos, hogy a primér felfogás aligha lehetett. Az Egyiptomba bevándorló sumir-babyloni faj nem hozhatta magával, mivel ott nyomát sem leljük; a bennszülöttek pedig legföljebb a legprimitívebb természetvallás kezdetén voltak akkor még s csak a samizmus térfoglalásával fejlődhetett ki a fétisizmus náluk.

Plutarchos a krokodilt pl. az istenség symboluma gyanánt fogja föl, mivel azt gondolták róla, nincsen nyelve s így azt akarták vele jelképezni, hogy az isteni Igének sincs szüksége hangra. Uhleman a zodiákus állatkőr állatait látja bennük megtestesítve, vagyis a láthatatlan isteneket tisztelték volna a nekik szentelt látható állatok képében. Röth meg a hierogliphák képirására viszi vissza eredetüket, hol kigyó, krokodil, oroszlán, bika, kos stb.-vel jelölték a különböző isteneket.

Végül a monda egyenest a világteremtéshez utalja az állatkultuszt, megokolva avval, hogy az istenek, Boreseth (Typhon)-tól való félelmükben különböző állatokká változtak s ennek emlékére kell azokat tisztelni.

Megjegyzem, hogy az első keresztények katakombabeli ábrázolásainál előforduló állat-symbolumok nem innen, hanem a kháideai asztrológiából valók. A négy evangyelisták: Lukács ökre, Máté oroszlána, János sassa, Márk angyala határo-

zattan oda mutatnak; bár az a módzat, mellyel a katakombákban itt-ott találkozunk, hogy Mátét oroszlán, Jánost sasfővel ábrázolják, a hierogliphákra emlékeztet. De megértjük e kettős vonást azonnal, ha meggondoljuk, hogy a zsidóságra ugy Babylon kulturája, — babyloni fogsága alatt, — mint Egyptomé az egyiptomi fogság idején, egyforma intenzíven hatott.

Egyptom őslakóságát, bár egyes tudósok teljesen különálló, semmi más fajhoz nem számítható népnek tartják, — mégis a többség sumir-babyloniaknak veszi őket, akik az ott talált bennszülöttekkel keveredtek. Hommel szerint ennek a bevándorlásnak, még a sumir-nyelv élő használatakor kellett megtörténni s a Grundriss der Geographie und Geschichte des alten Orients című művében, az egyiptomiakat a sumir-babyloniak mellékágának tekinti. Brugsch pedig a Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch-jában, nyelvük bölcsője gyanánt a Tigris és Eufrát közt jelöli ki.

Nyelvészeti szempontból valóban helyes utat mutatnak e tudósok számunkra s egyben nagyon helyesen a legjellegzetesebb építészeti hasonlóságot tárják elénk, mit a piramisok és a náluk jóval korábbi keletű Khald lépcsőzetes hétbolygó toronytemplom architektúrája mutat föl. Különösen feltűnő ez a meidumi mészkövegűnél. Mi még megtoldhatjuk a hasonlóságot a templomok általános közös típusával, melyeknek modora Babylonból jött Egyiptomba s innen viszont a zsidók vittek Izraelbe. Beosztásuk mindhárom népnél közös: előudvar, előtemplom s a szentek-szentjéből állott, hol a zsidók a frigyládát, a babyloniak és

egyptomiak istenszobraikat őrizték.

Az egyptomi templom leírását Alexandriai Kelemen hagyta ránk. Tőle tudjuk, hogy pitvarát oszlopsor szegélyezte, arany- és ezüstlemezekkel borított falait drágakövek ékesítették s a szentek-szentjét arannyal szőtt függöny leplezte. E leírás teljesen megfelel, akár a babyloni Marduk-isten Isagilu-, akár Ninib-isten Ipatutilu templomának. Viszont e kettő — az egyptomi és babyloni — pedig teljesen azonos a Josephus Flavius által ránk hagyott Jeruzsálemi templommal. De párhuzamot vonhatunk a piramisok és hunhal-mok között is s ugyancsak turáni vonást fedezünk föl bennük.

Ha tehát elfogadjuk a nyelvészek vázolt elméletét, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a bevándorolt elem sumir-turáni kulturával jött új hazájába, melynek továbbfejlődését egyrészt a helyviszonyok, másrészt az elhagyott őshazával való érintkezés befolyásoltak.

Fájdalom, hogy Manetheo, egyptomi pap történelmi munkája nem maradt eredetiben az utókorra, mert ő lenne a legjobb kutforrás kulturájuk kialakulásához; de a belőle merített történetirók: Afrikanus, Eusebius, Josephus Flavius stbiek nyomán, töredékeit, mégis összeilleszthetjük.

Kr. e. a VII. században assyrcsapatok hódítják meg Thébát. 670-ben Assarhaddon assyri király Alsó- és Felső-Egyptom fölött parancsol. A pharáók szívesen házasodnak Babylomból s az ilyen házasságok révén babyloni istenek kapnak otthont a Nilus partjain. II. Ramzes Khons istennő szobrát küldi a mezopotámiai király ördögmegszállotta leánya fölgögyítására. Sőt tudjuk, hogy a

Kr. e. II. ezredben az ékirás háttérbe szorítja a hierogliphákat, mivel a babyloni nyelv válik diplomatiái nyelvvé. Szóval Babylón befolyása akár fegyveres, akár barátságos úton, de mindenkor érvényesül.

Majd hykszoszok, skytha pásztor királyok igázzák le Tamerát, az ár- viz országát, mint a legősibb időkben nevezték Egyiptomot. Általuk, a már semitizálódott sumir-babyloni befolyást, tiszta turáni befolyás frissíti föl. Négy századnak kellett leperegni, míg a Thebából kiindult nemzeti mozgalom győz fölöttük, de már akkor a skytha-kultúra a lelkekben volt. A sumir Istarnak Astarte név alatt hódoltak. A harc istennője Aten, vagy Antu dicsőségét templom hirdette. Sphinxek, griffek és más csodás lények beszéltek róluk s végül az ő szoborműveiken jelenik meg először a lovas harcsizkér, a kurta görbített skythakard és más turáni fegyver. Sőt Lenormant határozottan állítja, hogy az addig még ismeretlen lovat, Egyiptomba a hykszoszok vitték be.

De mythológiailag is fontos a thébai nemzeti küzdelem. Egyesíti a birodalmat s helyi istenét Amun-t teszi meg az egész ország legfőbb istenévé, hogy most már az „istenek ura, istene, legfőbb isten“ legyen.

Vallási szempontból történelmüknek még egy érdekes korszaka van: IV. Amenhotep föllépésével Kr. e. 1403 körül, ki a Nap kizárólagos tiszteletét hozza be, letaszítva trónjukról a többi isteneket. A mai Tell-el-Amarna völgyében látható, a nagy pharáó által épített Napváros romja. Ez az első monotheista mozgalom, ami azonban a papság ellenállásán hajótörést szenvedett.

(Folyt. köv.)

MŰVÉSZET

Ha pénz-maharadzsaink közül valamelyik egyszer körútra vállalkozna velem, hogy a magyar képzőművészeket otthonukban keressük föl, bámulva tapasztalná: mennyi kincs hever Hunniában szeméten tengődve, Toldi Miklós lova gyanánt.

És ha most már, a kellő lelki intelligenciát is feltételezzük e kiváló elszánt férfluról, megdöbbenve ébred arra az igazságra, hogy a kiaknázatlan aranybányák tárnáihoz vezető utat épen az ő és társainak hétszer-hét lakattal csukott feneketlen zsebe zárja el.

Akár festőhöz, akár szobrászhoz kopogtatunk, az alkotást megbénító nyomor pófája vigyorog ránk. Talán csak iparművészeink kicsiny csoportja alkot kivételt; de azok is csupán azért, mert művészetük ma kizárólag a fényűzést szolgálja s így a könnyen szerzett pénz erkölcsi rongyosságát cicomázza föl.

Alkotni nagyot, merészet, szépet, lendületeset — nem lehet. Nem engedi a pénz! Drága a vászon, drága a festék, megfizethetetlen a ráma. Drága a műterem bére, drága a ruha, a kenyér, minden-minden, csupán a művészi munka olcsó, olcsóbb mint az emberélet, valutáris értéke: — éhhalál.

Ilyenkor, azelőtt, boldogabb években, a művész lelke kibontotta szárnyait, lázasan útra kelt, vidám szegénységgel bebarangolta Kelet vagy Nyugat öskulturájú tájait, teleszívta magát a szépség földöntúli mámorával és gazdagon élményekkel, látomásokkal-telten hazajött — ragyogó színek skáláján játszva el mindazt, ami szívéből kiáradt felénk.

Ma ott gubbaszt valamennyi a porlepte, üres, szegényes, butorzatu rideg műtermek rekkentő forróságában, mint meg anyyi szárnyaszegett madár. Kezük nem lendíti az esetet ivelő vonalakba, komorak és borusak, tehetetlenül vergődnek a nyomor karma között.

Szobrászaink helyzete még kétségbeejtőbb. Míg a festőknek csak akad itt-ott egy-egy kövér fölkapaszkodott hentes vagy börziánér portraitja; addig a márvány és bronz álmodóinak

semmi, Nincsenek monumentális építkezések, nincsenek nagyemberek (ő százszor jaj, hogy ezek kihaltak!) akiknek szobrot lehetne emelni és nincs is talán annyi magyar korona, amennyiért ma márványtömböt, vagy bronzot lehetne vásárolni.

Mi maradt szegényeknek? Gazdag parasztoknak, gazos falusi temetőkbe faragnak sirköveket, hogy hetente egyszer legalább zsirbasütött krumplit ehessenek. Ő mert ne gondolják kérem, hogy a paraszt műértő, vagy gavallér. Egy igen jó nevű és tehetséges szobrász barátomnál voltam épen, mikor a a subás atyafi sirkőre alkudott. A legutolsó galiciát is megszegényitette volna fukarságával és buta göggyével. Ő nem pénzt ígért, csak egy fél disznót. És a szobrász, — kénytelen volt elfogadni az üzletet. Mert tetszik tudni: enni kell még a szobrászoknak is; ha mindjárt ritkán.

Na de pénz-maharadzsaink — feltéve ha velem jönne erre az útra és úgy bele tudna látni a dolgokba, mint jó barát, — biztosan így elmélné:

Ostobaság, hogy a tőkének nem volt érzéke eddig a képzőművészetek kamatoztatásához. Hiszen élt egyszer egy szegény asztalos ínas, akiből később Munkácsi lett s vásznait a világpiacon nem is arany, de gyémántvalutában értékelik ma. Voltak még Lotzok, Bencurok, Barabások stb. stb. de sőt ha igaz az angol és amerikalapok hiradása, még most él London környékén egy bizonyos László Fülöp nevű piktor, akinek ázsiója vesztüül nagy.

Szobrászaink sem voltak egytől-egyik kőfaragók. Fadrus nevét Kelet és Nyugat échója visszhangozta és ime még az elvakult entente sajtója is felhördült, mikor a csehek barbársága ledöntötte a pozsonyi Mária Terézia szobrát.

Igy beszélne bizonytalán a pénz-maharadzsza, ha valaki szemét felnyithatná és azonnal kitarulnának zsebei (ő nem lelkesedésből), hanem hogy a szűz talajt saját hasznára mielőbb kisajátítsa.

Hangay Sándor.

SZÍNHÁZ / MOZI / ZENE TÁNC

Shakespeare legnagyobb gonosza.

Abból a fejedelmien gazdag galériából, melyet Shakespeare divinációs képzelete alkotott, ránkborzad néhány förtelmes gonosztevő félelmetes maszkja. Shakespeare gazemberei valósággal inkarnációk. De az az emberfölötti jellemalkotó fantázia, mely világra szólította őket, egy percre sem szakad el a valóság talajáról. Ezek a megdöbentő és rendkívüli rosszak sohasem valószínűtlenek. A lélek láthatatlan anyagának a legnagyobb művésze, a valóság elemeiből rakta össze emberfölötti embereit. A legszenzibilisebb fantázia teremtette Gonerilt, Macbetet, Richardot, Albonst és János királyt, — de ezek az alakok mégsem fantasztikusok, mert a valószínűség ellenállhatatlan szuggerációja sugárik belőlük.

De Shakespeare gonosztevői körül csaknem mindegyikben van valami nagyvonalúság, valami fenséges, zordon erő, ellenállhatatlan pusztító energia, ami szinte nagyszerűvé teszi e rendkívüli, felfakadt egyéniségek méreteit. Tragikus alakok ezek, nagy bűnök bűnösei, akik félelmetes bukásukban is.

Nem osztozik ebben a nagyszerűségben a shakespearei világ legförtelmebb gonosza: *Jago*. Valamennyi közül ez a legegyszerűbb, legköznapiabb, legérthetőbb. Csupa kisszerűség és közönségesség. Ő az a göröngy, amelyben elbotlanak az egyenesjárásúak, a becsületesek. Sunyi mosolyú arca nagyon ismerős; hiszen már bizonyosan találkoztunk vele az élet vásárán. Mégis ezt a shakespearei intrikust játszó legszerényebben a színpadon. Latónikus figurát csinálnak belőle, mintha még ma is a középkori misztérium bohócat látnánk egy iskolás típus rabláncában. Pedig a shakespearei dráma éppen lázadás volt a középkori színjáték erkölcsös formalizmusa ellen. És ha Shakespeare színpadán még a moralitásokból és miszte-

riumokból ismert »vig személy« játszotta *Jagót*, ez csak a béklyókból bontakozás lassú tempóját jelentette.

Jago semmi más, mint egy elszánt, komisz stréber, a *moral insanity* teljes fegyverzetében.

Erkölcsei nulla, ideálok terhét nem hordja lelkében és nem szent előtte sem a barátság, sem a hála, sem a szerelem »Félelem és tétovázás nélküli lovagja« az aljasságnak. Morálja csak ennyi. Előre, előre minden áron, üszkös romokon, holttetemen, hit-szegesen, romlással, pusztulással! A *sacro* egoizmus realitássá dagadása, valósággá kiteljesülése ez a fickó, — nem sátán, nem a Sors misztikus eszköze, csak egy elszánt velencei csirkefogó, minden romantika nélkül.

Valami bosszúmotiváció is bujkál a figura körül. Egy halvány, elenyésző motívum, amely megtéveszti a színészt és a kritikát egyformán. Azt mondja *Jago*, hogy *ne jének Emáliának viszonya van a mórral*. Egyszer-kétszer mondja ezt, de máskülönben semmi helye sincs ennek a komplikációnak a tragédia meseszövegében. Ahogyan fölbukkant, úgy tűnik is el ez a kósza gondolat. Mert csak ő találta ki. Mert neki van szüksége némely percekben arra az érzésre, hogy ő tulajdonképpen nem is olyan aljas gazember, az ő gonoszsága nem szennyes haszonlesésből fakad, hanem a megbántott becsület lázas örületéből. Holott a láz és az örület senkitől sem idegenebb, mint ettől a hidegeszű, józan és kicsinyes gazembertől. Ez a fellobbanás, ez az önmagaáztatás, ez a kitalálása saját gazsága *erkölcsi* motívumának, — semmi más, mint tudatalatti nostalgia a megbecsültetés után. A szenny és gonoszság plebejusa honvágyat érez a bűn arisztokratikusabb formái után. Néha olyan erővel jelentkezik benne ez a vágyódás a magasabbrendű bűn, a sértett erkölcsi bosszúfórrásaiból táplál-

kozó bűn után, — hogy valósággal beleszuggérálja, belelovalja, beledűhíti magát egy olyan lelkiállapotba, amelyben már el is hiszi, hogy ő csakugyan a megsértett erkölcsi világrendet képviseli. Ha lehet enyhíteni e förtelmes gaz jellemrajzának rút és visszataszító teljességét, akkor ezek a percek enyhítik. Ezek a percek, amikor egy szinte lírikus ellágyulásban becsületesnek akarja magát képzelni.

Egy nagy magyar kritikus tíz év előtt tanulmányt írt Shakespeare gonoszairól. Jelentékeny részt juttat ebben a komoly művében Jagonak, a shakespearei bitangok e legförtelme-sebbikének. Szerinte Jago, a *l'art pour l'art* gonosz, akinek gazságával semmi célja, aki azért rossz, mert annak születik. Az ő gonoszsága a jóságnak víziója. Jago, a kitünő tndós szerint *minden igazi ok nélkül* rontja meg D'hellot és Desdemonát.

Ezt a megállapítást könnyen megdöntjük a legegyszerűbb kritikai módszerrel: *az olvasással!* A shakespearei szöveg *figyelmes* olvasásával. Lássuk csak az első felvonást. Jago itt megmondja már Rodrigonak, hogy *gyűlöli a mórt*, mert nem őt, a harcban kipróbált katonát, hanem a fanatikus Cassiót tette hadnaggyá.

Rodrigo :

Azt mondád nekem,
Hogy gyűlölöd őt.

Jago :

Vesszek el, ha nem!
Hogy hadnaggyá tegyen, három nemes
Kalaplevéve kérte őt; s hitemre!
Én ismerem magam becsét. De ő,
Amily bolond, kevély és önféjű
Nagy harci műszavakkal takarózva,
Megtágadá kérelmüket. »Valóban —
Szólt—választottam is már hadnagyot«.
S ugyan kit? Istenemre, egy silány
Florenci fickót, aki valami
Szép nőért kárhozik; egy Cassio
Nevű irkász, ki tán számvetni jó,
De puskaport még nem szagolt soha
S hadrendhez úgy ért, mint egy szűz-
leány.
Csak könyv és elmélet embere, de abban
Versenyt beszélhet; szószátyár csupán
Nem katona. De neki joga volt
Választani, akit éppen akart.

S nekem, ki Cyprus s Rhodus ostro-
mánál
És több keresztyén és pogány mezőn
Vitézségemnek száz jelét adám,
Ez írnokocská így előmbe vág!
Ez hadnagy és én — Isten áldja meg! —
Ő móróságának Zászlótartója vagyok.

Rodrigo :

Inkább bakója lennék, Istenemre.

Ha tekintetbe vesszük Jago műveletlenségét, vad zsoldos-erkölcsét, alacsony és haszonleső természetét, akkor a mellőzöttség keserű dühével eléggé motiválva látjuk bosszúvágyát és gyűlöletét nemcsak a mór, hanem a szerencsésebb Cassio ellen is.

Azt írja a jeles esztétikus, hogy *Jago nem becsüvágyó*, nem akar semmit elérni. Ha az igaz, elég volna neki Cassiot lerészegíteni, hogy kivesse a a szigorú erkölcsű, zordon és puritán mór kegyeiből és hadnagyi tisztéből. De nem igaz! Ez is egyik nagy tévedése egy máskülönbön fínom kritikai elmének. Rodrigoval való jelenete, amikor ezt a buta fickót felbízta, világosan láttatja egész haditervét? előbb Cassiot kivetni tiszttségéből, — azután bejutni örökébe! Ha csakugyan *l'art pour l'art* gonosz volna, afféle démonikus alak, vagy talán patológikus gonosztevő, — akkor talán megelégednék azzal, hogy ellenfelét letaszítsa magas piederstáljáról. De ő nem rejtelmes, nem beteges, nem emberfölötti, — hanem stréber, aki helyébe akar ülni annak, akit álnoksággal elveszített. Mivel pedig Cassio elcsapátása nem jelenti még azt, hogy helyébe ő kerül, — nagy érdemeket fog szerezni Otheló körül, kegyeibe férközik. nélkülözhetlenné teszi magát, elszakíthatatlan, titkos kötelékekkel kovácsolja személyét hiszékeny a Othelóhoz.

Fölkelti hát a mór féltékenységét. Ez arra is jó, hogy *örökre* elválassza Cassiót Othellótól, mert fél attól, hogy a hirtelen haragu fekete alszik dühére és pár nap múltán visszafogadja hadnagyát.

A helyzet világos: A módfelett nagy-ravágyó, saját értékét túlbecsülő és lelkiismeretlen Jago gyűlöli Othellót, mert mellőzte és gyűlöli Cassiót, mert elébevágot. Mit akar tehát, mik a szándékai? — Először Cassiót elcsa-

patni, azután furfanggal helyébe jutni! Hogyan hajtja végre ezt a haditervét? Fölbíztatja az ostoba Rodrigot az ismert cselre — és az első lépés már sikerült. A becsipetett Cassió rátámad Rodrigora, verekedésbe keveredik mire az álmából felriaszított vezér elcsapja őt.

Cassio helye tehát megüresedett. De még jó pártfogója akadhat a kigyónyelvű besúgók, akiket hiszékeny könnyen lobbanó nemes lelkek megrontására rendel, a végzet, úgy véletlen.

Ez az ördögi csel. Ez teszi majd féltékennyé Othellót, így jut bizalmába, amit mindég megnyernek a kigyónyelvű besúgók, akiket hiszékeny könnyen lobbanó nemes lelkek megrontására rendel, a végzet, úgy véletlen.

A* mór lelkében a méreg hatni kezd. A lélek egyensúlya megbillen, a méltóságos férfl ember megtört, szellemének nyugodt tükre megzavarodott, a tenger háborogni kezd. Most már részen legyen Jago, mert jaj neki, ha oszlik a véres köd Othello szeme előtt, ha egy percre enged a gonosz varázs és a mór látni kezd! Tovább tüzei

hát gyilkos lángolásig a féltékenység tüzét, igyekszik megtartani gyilkos örületében a feketét, újabb eszközökkel, cselekkkel, csalafintaságokkal, fokozza tébolyát.

És közben már szinezi a jövőt. Már látja, miként jut neki Othello hálája, mint lesz nagygyá a füstölgő romokon ő! És mialatt így képzelődik, még e kedves illúziói közepette is gunyolódik azon, akitől e rózsás jövőt várja:

Megérem azt is, hogy a mór nekem
Köszönni fogja, forró hálacsókkal,
Hogy bolonddó tevém, fölzavaráram
házát,

Szívébe örvöngést dobék.

Egyszer így szól Rodrigora:
Oh, légy nyugodt! én néha csak ma-
gamnak

Szolgalok!

Jago az egyik legnagyobb fürtelem, amit valaha költői képzelet alkotott. De kézzelfogható, de világos, de emberi! És ezt nem szabad elfelejtenie annak a színésznek, aki a saját személységével teszi élővé ezt a shakespearei gonoszt.

Balassa Imre.

Tavas volt...

Csupa véletlenség hogy az a tü-neményes amerikai lány Budapesten, nálunk, táncolt először nyilvánosan, hogy a lá Kubelik, innen indult meg nagy névvel a világba. Ilyen véletlenség volt az is, hogy egyike voltam azoknak a keveseknek, akik őt legelőször látták táncolni, mikor még csak zárt ajtók mögött lejtett a maga gyönyörűségére.

Egyszer Mrs. Crane at-home-ján, ahol százával nyuggött az érdemesebbnél érdemesebb vendégek tömege, egy eddig még idegen, előkelő megjelenésű urihölgy tűnt fel. Mrs. Duncan Amerikából. Vele egy komoly, lebilincselően szép leány, akinek félszégén még — akkor azt hittük — erősen meglátszott,

hogy nem rég nőtt ki a rövidszoknyából.

Megkaptam a kártyájukat és így szabad volt az utam a látogatásra. Mrs. Duncan fogadott. — „Hol van a kis Miss Isadora?” kérdeztem. A ház asszonya csendesesen int és félrehuzza az ajtó függönyét. Előttünk a gyp selymes bársonya, (csak Angliában látni olyat) a pergola jónioszlopaít befutja a repkény és a dűsvirágu rododendron bokrok között táncolt egy görög leány...

Ámulat volt! Csöppnyi khiton fedte csak, meztelen, fejletlen testét. Táncolt a legbájosabb vonalharmoniaival. Zene nélkül is csupa ritmus. Hajlongott jobbra, balra... Vigyázva üzött egy lepkét és vigan

szökdécselt, hogy megfogta légyen. Lábai hol trocheusokat, hol spondensokat irtak. Egész poémákat táncolt le. Lélegzetfojtva lestük... Tavasz volt...

Hirét vittem és nemsokára meghívtak, — az angol művészvilág legjelesebbjeinek — mérhetlen gyönyörűségére táncolt a Burlington Art Club márvány csarnokának mozaik padmalyán. Lázba hozta Alma Tademát, aki pedig az ő átomvilágában élte az életet és most mint eleven tüzet, testet és vért látta meg az ezeréves görög leányt. Akinek finom vonalait eddig csak a Britische Muzeum ós amphoráinak rajzán csodálhattunk, Watts, Holman-Hunt, Walter Crane, Lavey, Frampton, Gilbert, Onstow, Ford, Whistler, Sargent, James Pryde, Harrington Mann hódoltak a kis leány legnemesebb művészetének.

Isadora órákig nézte és rajzolta a régi görög, római, etruszk cserepek figuráit és görögül, latinul olvasta a klasszikusokat. Soha annyi tudásvágyat, energiát mint a mennyi kitért abból a gyerekből!

Lassan-lassan megkonstruálta, cizelálta a táncait, idiljeit. »Pán és Echo,« — »Orpheus és Euridike,« — »Bachus és Ariadne« kelt új életre. Eleinte csak arra törekedett, hogy vonalaival, mozdulataival fesse a verset és annak melódiáját. Aztán kezdte használni ferroni mestéri muzsikáját és Orpheushoz Gluck melódiáit.

Középkori táncai eleven Botticelli-k voltak. És Lippi képei is inspirálták testmozgásának harmoniáját. Vagy Petrarcanak egy-egy sonettje.

Aztán Chopin, Bethoowen, Liszt, Wagner zenéjének tanulmányozása

közben kereste és találta meg, hogy miként fogja azokat úgy interpretálni, hogy ha valahol zene nélkül járná el, akkor is rá ösmerjenek a nagy szellemek alkotására, hogy ez Chopin, ez Liszt...

Páris várta. Ott Rodin, Dagnan Bouvré, Duboi, Benjamin Constant, Catulle Mendés, Sarah Bernhardt zengtek róla himnuszokat.

Wienbe meghívta a Künstlerhaus. Ingyen és kikötte: csak művészeknek táncolt. Peter Altenberg ötlete volt a honorárium, vigyen mindenki egy, de csak egy szál piros rózsát. És igazában térdig gázolt a rózsában!

Már Pesten laktam, levelet kapok. Erős, angolos betűkkel irván, teára hív a Hungáriába. Jó barát irta, Miss Loie Fuller, a világhírű táncosné. Abba hagyta a művészetet, mert szemeit megtámadták a rettenetes éles és szivárványos villanysugarak, hogy majd bele vakult. Most pihen, — hát utazgat.

Nagy volt az öröm, sok éve nem láttuk egymást, sok közös jóbarátok lévén, volt miről csevegni. Márciusi köd feküdt a Dunán. Erős kékjén alighogy áttört a szemközti fekvő város és hegyek csipkés rajzu silhonnettje. Majd a lámpák fénye színes csíkokat, kigyókat festett a víz lapjára. Élveztük a pompás kínai teát, az illatos füstű orosz cigarettát és a régi, bizaalmas baráti emlékezeseket...

A szomszéd szobából valami furcsa madáracsicsergés hallik. Aztán betipeg grandiozus kimonóban egy másik régi barát: Sada Jacco aszszony a japáni tragika. Azt kíséerte el Miss Fuller a pesti vendégjátékra.

— „És még valaki van itt, my dearest friend — a kit Wienből

hoztam magammal, s a ki külön kért, hogy hívjam magát."

A szalon másik ajtajában, — hát nem álom játszik velem? — Miss Duncan, sáfrányszin, ezüst himes görög tunikában, hajában sima homlokszorító, pillangó lábain fehérbőr szandálok.

Párisi Worth remek, hamisítatlan Nagasakiból való kimono, egy berkeiből megszökött nymphea majdnem semmi köntöse, — ez valami csodás és érdekes összekeveredés volt.

A beszélgetés angol. A témák Chyne Walk-táji atelierek, vagy a St. Johns Wood drawingroomjaié: művészet, művészet és megint csak művészet.

Fuller, Sada Jacco pár nap mulva elment, de megjött Mrs. Duncan és átköltöttem őket a Royalba.

Már akkor, — a külföldiek nyomán — minden lap a „láthatatlan Terpsichore“-ról irt.

Minden szabad időmet velük, náluk töltöttem. Nem ösmertek, nem is akartak ösmerni senkit. Egy délutánra hozzám ígérkeztek. Kérdeztem, hívhatok-e valakit a barátaim közül? Nem bánták . . .

Ott volt Strobl Alajos a feleségével, Ráthonyi Ákos és Maróthy Margit, Nagy Ibolyka, Strobl Zsófia, Gömörly Olivér és Beregi Oszkár.

Ez 1902. április 14-én történt. Jelentős dátum volt a szépséges görög lány szívében, életében . . .

Pár nap mulva ő látott vendégül egy sereg műértő és művészembert, — az én tisztem volt azok összeválogatása — és a Hungária kis termében táncolt. A pesti társaság színé-java, mágnás asszonyok, festők, szobrászok, poéták az örjögé-
sig lelkesültek. Hátul a terem sarkában a színész akadémiai fiuk.

Jászai Mari minden idők legnagyobb tragikája, a ki olyan mestere a tollnak is mint az élőszónak, nagyszerű, elragadtatással teli cikket irt Miss Duncanról. Tán a legszebbet a mit valaha róla irtak. Ennek emlékére ajándékoztam neki Strobl Jászai szobrának egy miniatűr másolatát, mely még ma is kedvesen őrzött és beleillő disze Isadora otthonának.

Aztán kezdtünk mindinkább társaságba járni. Jókait szerette volna megösmerni. Elvittem. Egy kéve sárga nárcissal a karján, gyöngyszürke peplonban tette a vizitett. Mikor beléptünk, a költő-királyt meglepte ez az álomszerű jelenség, felugrott és olyan fiatalosan sietett a művésznő elé és ezzel a szavakkal fogadta:

„A legbájosabb virágos tavasz jött el a télhez!“

Miss Duncan pedig elébe szórla a nárcis garmadát, a mit Jókai egy már előre elkészített fehérrozsa csokorral viszonzott. És ugy Mrs. Gray-Duncan mint a lánya el voltak bűvölve Jókai szellemétől, (hogy tudott az öreg ur az asszonyok nyelvén! akkor tapasztaltam!) Jókainé műveltségéből és édesanyja jóságából!

Egy este az Operában volt diszelőadása a Nemzetinek „Julius Caesar“ Beregivel. Megnéztük és felmentünk, — hogy gratuláljanak — a szinpadra.

Attól kezdve Isadora és Oszkár naponta együtt voltak. Kikocsiztak a hegyek közé és alkonyatkor cseresnye és galagonyavirágfürtök ágival borított gumirádlis hozta haza őket. Ugy festett mint egy nászi hintó, benne Titánia és Oberon. —

A mama szórakoztatása egész rám zúdult.

Egy vacsoránál szóba hoztam, hogy milyen esetben volt modern ruhában, a mikor először láttam. Hogy megértem én azt most...

Pár nap mulva a Royal báltermében társaságot hívott A görög táncokat félbeszakítva, bocsánatot kért és egy rövid időre visszavonult az öltöző szobájába. — Nagy meglepetésemre hamuszín, selyem, rózsás máslikkal diszitett krinolinban jelent meg. Így se azelőtt, se azután nem látta őt többé senki! Egy Chopin valcert táncolt, hihetetlen grációzitással.

A teánál mindenki kapott egy virágos almafaágot, rajt arany fonálon egy kis arany segélyű kártya és Miss Duncan saját kézírásával, magyarul:

„Szép a tavasz Budapesten!”

Szép a tavasz! Különösen szép volt neki Budapesten! Tavaszba, szerelembe, illatos fehér virágfelhőbe borult az ő ártatlan leányszíve.

Kevesen, — azok a kik mindkettőjüket szerettük — örültünk, kívántuk nekik a boldogságot, az örökös tavaszt...

Csakhamar nyilvánossá lett a dolog és a pesti éles nyelvek — szokásukhoz híven — „kikezdettek” őket. Mennyi buta pletyka kelt a legszebb görög leány és a legszebb magyar fiu nyomán. Sokszor azt se tudta az ember hogy kacagjon-e vagy bosszankodjék? Jászai rajongó cikke után, az, hogy: reklám az egész, Duncan kisasszony Jászai asszonynak egy eddig véka alá rejtett, eltitkolt leánya. Aztán hogy nem is amerikai, hanem papáját egy óbudai sakterban tisztelheti. Meg több ilyen butaság.

Egy szép napon csomagoltak a Lukácsfürdői otthonukban és elutazott az anya a leányával és többé soha el nem jöttek Budapestre, — ahol olyan szép a tavasz.

Bucsuzóra levelet küldött nekem Izadora, pesti benyomásairól irt.

Megemlékezett az én otthonomról, — a hol a Tavasz érte és Banda Marci hegedűjéről...

Elment és nekünk csak egy álomkép marad — csak egy álom abból az időkből, amikor még Pán lakta a berkeket...

Mikor az albumomban irt, véletlenül azt a lapot választotta a melyen Edward Gordon-Craig érdekes, arisztikus betűi vannak. Craig — Ellen Terry fia — a legzesenálisabb ember a kit valaha ösmertem, színész, festő, író, zeneszerző, rendező, kritikus és mind-mind elsőrangú A mit Reinhardt produkál azt ő Londonban már husz év előtt mind megcsinálta, a német professor mindent tőle tanult...

Miss Duncan évekig Németországban, majd görög földön élt. Iskolát alapított. A neve világhírű lett...

Nagy gyászom telét Münchenben töltöttem és feledhetetlen kedvesen, mert ott találtam Craiget és hűséges famulusát a muzsikus Shaw-t. — Egy reggelen ösmerős hangot hallok a hotelem előcsarnokában. Duncan-ék! Átutazóban ott pihentek pár napot. Elvittem teára Craig barátomat és így mutattam be:

— „Ez az a gentlemann a kivel egyszer egy lapra került.”

Elváltunk. Pár hónap mulva egy másik papirlap érkezik, rajta ismét együtt a nevük! Edy feleségül vette. — Tavasz volt...

Többé sem találkoztunk azóta.

Egyszer az „Illustrated London News” az első lapján egy fényképet hozott, ahhoz fogható szépet még nem láttam soha. Mrs. Gordon-Craig volt, két tündéri szőke gyermekkel

Néhány héttel azután olvastam egy gyászos hírt, hogy a két legszebb

gyermek nincs többé. Párisban, hogy nevelőjükkel autóztak, a gép hogyanem a Szajnába borult. A négy holttestet csak napok múlva találták meg.

Nem tudtam, nem volt szívem kondolálni.

Akkor csunya volt a tavasz...

Sydney Carton.

Góliáth.

— Lőrinczy György kisregénye. —

— Kedves Vándor, — szólott hosszú hallgatás után mosolyogva a gyáros és hangja keményen, elhatározottan recsegett, — maradjunk mégis csak a Dávid névnel. Ez mindenképpen jobban megfelel, sőt... az igazat megvallva, szimpátikusabb is.

Vándornak, a mérnöknek kerekre nyílt a szeme a meglepetéstől. Izgatottan feszengett és a fejét megcsóválta.

— Nem akarom mindenáron lebeszélni, Mocker ur, de már, hogy ez a név... Hogy jobban megfelel... Hogy szimpátikusabb!... Bocsásson meg, de ez igazán érthetetlen. Hiszen...

— De hiszen ez csak világos! — kiáltott föl a gyáros kissé türelmetlenül.

— Kérem... kérem... engesztelte a mérnök. Én értem. Önök nem hibásak. Önök az elemi iskola harmadik osztályában bevágják a Dávid és Góliáth párbajának a meséjét. És az egész életen át vakon hiszik, hogy Dávid, a gyöngye legyőzte Góliáthot, az eróst. Az óriást. És bámulják és dicsőítik, glorifikálják a csalafintát... De kérem, megengedi, hogy még ebből a pompás parafaitból? Aztán azt hiszem, erre egy pohár tokaji. Mi?

— Tessék, csak tessék, kedves Vándor. Ahogy, ami legjobban esik.

Töltött a mérnöknek és a tálat közelebb tolta hozzá. Majd a cukorkákat és a zsardinettót is. Az ebéd vége felé már csak így nyalánkoskodtak, s a pompás bor és likőr föltüzeltte és jókedvre hangolta őket. Mocker, a repülőgép-gyáros pompás konyhát és ennek megfelelő asztalt tartott. Néha, — így mint most,

— vendégül látta Vándort, a mérnököt, akinek a tudományában, a szerencséjében, ötleteiben és az egyéniségében rendületlenül bizott. Már teljesen rábízta röpülőgép-gyára vezetését. Most épp azt beszéltek meg, hogy az új aeroplánt, amivel a nagy versenyre készültek, minek kereszteljük el. A gyárost meglepte, majdnem felízgatta, hogy Vándor Pál, a maga csöndes és szerény természete ellenére is, a Góliáth nevével akarta első utjára vinni. Ő ellenben Dávid Királyéval szerette volna földiszíteni, amiben benne legyenek a bibliai kor meghatározó zsoltárai és szárnyaló ódái. Mocker makacsul ragaszkodott a maga kedves gondolatához. Nem értette, vagy kárhoztatta, hogy a mérnöknek a nyers, a hajthatatlan, a durva Erő legyen az ideálja. A kérelhetetlenség és robusztus fölnév: ez Góliáth. Provokáló. Kihívó. Hengegő.

A mérnök csendesesen bontogatta a cukorkákat. A fejét lesütötte és elgondolkozott. Szórakozottan babrált a tányérján.

— Nem tudom, mit gondol csalafintaságon, kedves Vándor — szólt a gyáros. — És nem is értem. Mert Dávid erkölcsfölnéye, Góliáth elbizakodott gögje, a dölyfös fizikai erő fölött... Ez talán mégsem egészen iskolai naivitás.

A mérnök fékezett szarkazmussal, mégis gunyosan fölbígyesztette ajkát.

— Persze, hogy nem. Mert már köztudattá, sőt közérzéssé tették. Hiszen a tömeggel mindent el lehet hitetni. Ki néz utána, hogy a reális igazság mit mond.

— Milyen reális igazság?

— Nohát, ez esetben maga az ótestamentum, amelyben a dicső Dávidról ugyancsak fura dolgokat jegyeztek föl! Vagy annak az autenticitását is kétségbe vonja, kedves Mocker ur? Hja! ha ön a falusi hitoktatóknak jobban hisz, mint a prófétáknak, a biblia hiteles krónikásainak... akkor igazán sajnálom önt.

A gyáros kissé elpirult.

— Ami azt illeti, nem tagadom, a bibliában meglehetősen járatlan vagyok. Nem is érdekelt soha. Tudja, kedves Vándor, oly messzire van mindattól, amiben én éltem, amivel bibelődöm, ami...

A mérnök szelid, engesztelékeny arcot vágott.

— Na, látja. Persze. Pedig ilyesminek érdemes a mélyére pillantani. Dávid ő felsége dalai és tettei között az ellentét... A poéták! Ha az emberek gondolgoznának! Az a kegyes és istenfélő király egy este a palotája tetején sétálgatott és onnan pillantotta meg Hitteus Uriás gyönyörű fiatal feleségét. Nagyon megtetszhetett neki, mert tüstént fölhozatta udvarába.

A gyáros nevetett.

— A másét? Az alattvalója hites feleségét? Csak úgy?...

— Csak úgy. Igen. Ugyan ki mert volna a népszerű királynak ellent mondani? Hiszen ez csunya a dologban épen.

Maga az, hogy beleszeretett... Istenem! Ez igazán akárkivel megtörténhetik. De...

— No és azután? És a férj?

A mérnök csufondárosan fintorgott.

— Hát a szegény Hitteus Uriás épp oly ostoba volt, mint minden férj, akit hatezer év óta fölszarvaztak. Azt hiszem, ön is tudja, hogy ez a spéciese a szerelmi regényeknek sohase volt ritkaság.

— Persze. De hiszen többnyire meg is érdemlik.

— Mit? — Kérdezte a mérnök ártatlanul.

— Nohát a szarvakat. Végre is tudniok és látniok kellene egyet-mást... Észrevenni, vagy legalább is gyanakodni...

— De kedves Mocker, értse meg: Dávid a leghatalmasabb és legnépszerűbb király. A szegény Uriás pedig egy szegény zsoldos katona, aki a Joáb seregében épp a királyért harcol az ammoniták ellen. Ugyan mit tehetett volna?

Ezen aztán megint hosszan eltűnődtek. Szinte szórakozottan, mintegy megszokásból töltöttek, koccintottak és ittak. A gyárosnak pompás kairói cigarettái voltak, s a kékes-szürke füst körülszállongta őket, mintha csak az illuzióik és a gondolataik, amiket az elrabolt szép zsidóasszony kalandjához fűztek, ott ringának a füstkarikákon és felhőkön. Egy pohár cherry után Mocker megkérdezte:

— Nos, hát abba maradt az egész? Azt hiszem, mégis csak kissé tulzott lojalitás a szegény Uriás részéről. A feleségével az ember mégse tartozik. Még a királyának se!

Vándor ingerülten nagyot rántott a vállán.

— A király, ha egyszer hitvány, akkor hitványabb az utolsó bakájánál is. És Dávid király nem elégedett meg magával a szerelmi zsákmánnyal. Terhére volt a férj...

— Még ugy is?

— Még ugy is. Magához hívatta, s egy levelet bizott rá, hogy vigye el vezérének, Joábnak. S a levélben ez volt: Állítsátok Uriást a legelső sorba, oda, ahol a harc a leghevesebb. Aztán hagyátok magára, hadd verekedjék egyedül. A háta mögül fussatok el.

— Hallatlan! A szentéletű! A zsoldár-író! És?... Igaz ez?...

— Na látja! Sámuel proféta így írta meg, tehát kétség se fér hozzá. És ugy történt persze, ahogy a király parancsolta. És Uriás elesett.

— S az asszony!

Az asszony meggyászolta. Aztán a gyászév után szépen bevonult az udvari hurik közé, a király háremébe. Gyermeke is született tőle. Náthán, a főpap mindezért egy képletes parabólával keményen megdorgálta.

— Kit? Az asszonyt?

— No, inkább a királyt. Elmesélte a templomi szószékből, tehát nyilvánosan, hogy valamely városban volt egy gazdag meg egy szegény ember. A gazdagnak tömérdek juha, ökre (értsd a sok szép hárem-hölgyet) volt, a szegénynek semmi egyebe, csak egy nöstény báránkjája. Ezt a maga tányérjából etette és a maga poharából itatta, mintha csak a gyermeke lett volna. De a gazdag ember még azt is megirigyelte tőle. S így hát elvette a szegénytől egyetlen báránkját. Ez a mese. A végén meg a főpap az ujjával egyenesen a királyra mutatott: te vagy az a gazdag ember Dávid! . . .

A gyárost észrevehetően fölizgatta a dolog. Egymásután hajtotta föl a likört és dobálta a félig elszívott cigarettákat.

— Hát én elhiszem, — szolt — és keresztbe dobta izmos combjait. — De hátha Góliáth lett volna Dávid helyén? Vajjon az jobb lett volna? Vajjon hány Uriásról mesélne akkor a bibliai krónikás? Mi?

Vándor kedvetlenül izgett-mozgott. Oldalvást nézett, egykedvűséget színelve, vállat vont.

— Elvégre nekem mindegy, kedves Mocker ur. Az ember csak a maga feje, a maga izlése szerint gondolkozik.

— Hát hiszen nekem is mindegy. Hát, utóvégre: legyen Góliáth. Talán igaza is van. Az új gép hatalmas, erős, kemény konstrukciója . . . Egyszóval: hát legyen az ön kedve szerint. Legyen Góliáth!

Arra aztán mosolyogva, egyetértően összekoccantották poharukat.

*

Estefelé, az alkonyat bágyadt óráiban rendszerint hosszú sétát tett menyasszonyával, végig a fényes utcákon, kifelé ahol zöldet kerestek és a lombok árnyékában elbeszélgettek. A szép Galambos Etelka, az özvegy tanácsosné leánya nagyon hű és kitartó partner volt. Szerették egymást. Ahogy két őszinte, egyszerű lélek szerethet, amelyik megtalálja a másikban annak a jövőnek a reménységét, amit óhajuk a vágy képzelődésével kiszinezett.

— Okos, ártatlan és — szép.

Vándor Pál ezzel a három lakonikus szóval jellemezte a fiatal leányt barátai és a gyáros előtt. De magában mindig utána gondolta a legfőbbet: és — szeret . . .

Egyszer, mindjárt jegyváltásuk után, bemutatta a leányt Mockernek is. Ugy gondolta, hogy ezzel a figyelemmel tartozik a gazdag gyárosnak, akitől boldogulását várja, de a maga érdekének is. Mockernek tulajdonképpen az ilyen lelki motívumok iránt kevés érzéke volt. Az ideál: a gazdagság vágya annyira eltöltötte, a kalandorok álmvilágából annyira nem bocsátotta ki, hogy a szerelemre csak fitymálva nézett, mint a gyöngé-

ség egyik veszedelmes fajtájára. Ő erős és független maradt. Nem érezte, hogy már a negyven évet jóval átlépte, anélkül, hogy csak egyetlen futó kalandnak emléke kísérné a sivár uton, amelyiken csak a milliókat látta, amiket az erős meghódít, a gyöngö — elszalaszt. A röplés, a levegő maniakusának tartották. De voltaképp csak a gazdagság maniakusa volt. A gépmadár szárnya neki: a milliók szárnya volt. Néha, mikor a gyors és vakmerő vállalkozás sikerével gögösen zsebrevágta a kincseket, azzal biztatta magát és csillapította le életvágját, hogy a milliókkal könnyen utoléri majd akkor amikor akarja, az eltűnt, az idejében meg nem kapott gyönyöröket. Az aranytengelyű kocsí gyorsabb és biztosabb minden más fogatnál. A szerelem csak cselédje az aranynek. Szürke, savószinű szeme közömbösen és csak futólag nézte meg a bájos menyaszonyt, aki mosolygott rá és virágot adott neki. Szófukar, szinte mogorva és kedvetlen maradt, amilyen többnyire volt. Mikor a rövid hivatalos látogatás végeztével a leány kis keze, mind a gyík, oda siklott a gyáros nagy, csontos kezébe . . . a komor ember fölvetette szemét. Kissé meglepődött. A leány szelid, meleg és őszinte barna szemének ragyogása megzavarta. Most először nézett leányszembe. A filigrán kis fehér kezecke fölizzgatta. De minderről alig tudott gondolkozni. A hallgatás már a természetvé, jóformán jellemvé lett. S az ilyen zárkózott lelkek válságát, vivódásait csak az Isten látja. És Mocker Raymund hallgatott. Az acél-ember rideg és mozdulatlan arca olyan, mint az álarc; sohase tudjuk, mit takar. Ő ezt tartja a siker kulcsácsának, amihez senki más hozzá nem férhet. De irigyelte ezt a tiszta ártatlanságot a fakó mérnöktől. Ugy érezte, hogy ő adja a pénzt, amivel más szerzi meg ezt a becses ekszert . . .

Vándor Pál, elégedetten amiatt, hogy az új gépet sikerült a kedve szerint elkereszteltetnie, sietett menyaszonyához. Utközben valamelyik utcában pompásnál-pompásabb tarka kirakatok akaratlanul is arra ingerelték a szemét, hogy elbáméskodjék. Képes levelezőlapokon, változatos művészi és színes reprodukciói, a nagy mesterek leghiresebb alkotásainak. Vándor jókedvűen fityűrészve szedett össze belőle, jóformán válogatás nélkül, vagy tizenkettőt. Tudta, hogy menyaszonyának tetszenek ezek az olcsó és mégis szép csecsebecsék, amikből sok olyan dolgot megismer, amihez máskülömben nem juthat. Végre is: az ember nem utazhatja be kétszer a világot csak azért, hogy minden híres vásznat és szobrot megláthasson. És, ha szakadatlanul utaznék az egész életén át, még akkor se láthatna meg mindent. Mindent? Az élet magának Velencének is kevés.

(Folyt. köv.)

A Szivárvány minden művelt magyaráz asztalán ott legyen!

Behatóan tulajdonképen nem érdemes foglalkozni sem heti, — sem napi lapjainkkal. Az elsők ugyan egytől-egyik szépirodalmiaknak vallják magukat, de valójában csak afféle társadalmi képeslapok, melyekben sokkal fontosabb — és tegyük hozzá olykor jövedelmezőbb is — a kép, mint a tartalom. Ne tessék azt hinni, hogy a kép esetleg művészi értékű, ó ezen már régen túlhaladtak a kiadók, legujabb sütetű törpe nagyságok fotográfiái csupán s mögöttük mindig politikai vagy más érdek lapul.

Tartalmuk pedig, édes Istenem, jobb volna hallgatni róla. De sajnos a kritika hivatottság, szomorú hivatottság s így kénytelenek vagyunk elmélkedni.

Az Istenadta nép három lapot kap kezébe hetenkint. Ezek az: *Érdekes Ujság, a Tolnai Világlapja és a Képes Krónika*. Az első valamikor sokkal nívósabb volt. Hivatását akkor még betöltötte. A tömegizlés nevelését biztos kezekkel vezette a magasabb irodalmi élvezetek felé. Ma? Teljesen egy nívóra süllyedt az utóbbival. Szerkesztése hanyag, összedobott, cél nélkül való. Unalmas, lapos. A harmadiknál ugyanezen hibához még az is járul, hogy közleményeit nem irodalmi, hanem politikai célok irányítják.

Az *Uj Idők* már az ugy nevezett műveltebb osztály részére készül s a magyar családok Gartenlaube-ja lett. Nehéz viszonyaink mellett feladatát meglehetősen becsületes törekvéssel óhajtja betölteni,

de gerinces, következetes programot nem igen tud nyújtani. *Herceg Ferenc*, azelőtt Gárdonyi és itt-ott Surányi írásai, sokszor messze az átlag nívó fölé lendítik. Kritikai rovata azonban nincs, csak saját kiadványainak reklamájjal foglalkozik. Lyrai közleményeit nem esztetikai érzékkel bírálja el, hanem centiméterrel méri. Egyébként tagadhatatlanul a legnívósabb heti lapunk.

Az *Élet* specialis céljaitól eltekintve szintén nívóra törekszik. Ritkán el is éri. Komáromi erős vonalú magyaros talentuma sokat használ gyakran szürke tartalmának. Gondot fordít a lyrára is, de valami erős tehetségeket eddig nem sikerült neki felvonultatnia.

Nyugat az egyetlen félhavi szemlénk, melynek füzetei, ha nem is jelentenek mindenkor csálthatatlan értéket, de legalább öntudatos irányt szolgálnak. *Móricz Zsigmond* ma már klasszikus írásai innen indultak ki, valamint *Ady* gazdag költői talentuma. Fájdalom, sok hóbortot is adott irodalmi életünknek s ma már ezek a fagyöngyök lepik el a hajdan lombos és gazdag törzset. Legnagyobb bűne, hogy az irodalom nyakára szabadi-totta *Schöpflin* Aladárt, ezt a tudatlan és romboló kritikust, valamint Szabó Dezsőt, hétköznapi módoságával.

Napilapjainkat irodalmi szemmel nézni igen bajos. Legtöbben száműzték hasábjairól az irodalmat teljesen. A *Magyarság*-ról mondhatjuk el egyedül talán, akiben megvan

a jó szándék, hogy az írókkal való kapcsolatot ne veszítse el. Ugyancsak igyekeznek e téren a *Szózat* is teret foglalni, de fájdalom, csak mennyiségben és nem minőségben. A *Budapesti Hírlap* hű maradt konservatív irányához s mint ilyen becsületes szándékkal szolgálja az elmúlt generáció hagyományait.

Ellenben már a *Pesti Hírlap*, melynek szerkesztőségében hajdan *Reviczky Gyula* ült, a költészetet teljesen mellőzte s helyette a csergő sapkás ál-muzsának adott otthont. Szellemtelen kis humor-csemeték izadják tele ötletszegény rimeikkel. Regény rovatát egy-egy nagy név — előbb Gárdonyi, utóbb Herceg — menti meg időről-időre. Novella termékeit házilag állítja elő meglehetősen soványan, melyből a fiatal *Bónyi*

Adorján erős egyénisége válik ki színesen. Szépiroít riport írásra fogta, akik így művészi munka helyett kénytelenek megrendelt árut szállítani. Vasárnaponként viclappá avanzsál.

Az *Ujság* és a *Világ* meglehetősen harmonikus tartalmat nyújtanak, kár, hogy a költészetet teljesen mellőzik.

A *Nemzeti Ujság* és *Népszava* irodalmilag egy nivót jelentenek. Csupán ellenlábások. Párt-irodalom, rimbe, vagy novellába gyűrt vezércikkek látnak bennük napvilágot. Az *Uj Nemzedék* és a *Nép* inkább jó akarattal, mint hozzáértéssel viselkednek, de amateurségnél többre nem vitték eddig. Ugyanez mondható a *Pesti Naplóról* és a *Magyarországról* jelenleg.

Erdélyi Amadé.

KÖZGAZDASÁG

Közgazdaságunk olyan silány, hogy róla írni — már csak a papír fogyasztás szempontjából sem érdemes.

Hiába a szó, hiába a toll munkája! Csak a kötelesség állít benünket a betűk csatasorába.

Olvassuk, hogy az állam 50.000.000-óval siet a Magy. Tud. Akadémia segítségére. Megnyugtattuk a t. kormányt, már elkésett. Ötven millió már egy ország kulturájára — semmi. Mire pedig kiutalják épen semmi sem lesz.

Halljuk itt-ott, hogy a Tébe, különböző bankok, pénzcsoportok, nagygyárosok szintén adakoznak az irodalom, művészet és tudomány céljaira.

Elkésett igyekezet az ő adományuk is. Először koldus összegekkel akarnak brillirozni, ami az egyetemleges magyar kultúra nyomortengerében elvesző

csepp csupán; másodsor ugyanazt teszik, amit a ma doktorai tesznek pánciesikkel. Az orvos is jó táplálkozást, pihenést, nyaralást ir elő a vég-elgyengülésben szenvedőknek s evvel azt hiszi eleget tett.

Az adakozók jól tudják, mi kellene a magyar kulturának. Ugyanez, ami a betegnek. De adományaikból még csak száraz kenyérre sem telik.

Nem ez a módja igen t. Pénzaristokraták! Legyenek önök Maccenasok. Adják ki tehetséges íróink műveit, fődözzék a nyomtatási költségeket, lássák el őket a megélhetés eszközeivel, kevesebbet bankettozzanak s akkor meglátják célt fognak érni.

Aki, akármelyik író akarja munkásságában elősegíteni, forduljon bizalommal a Szivárványhoz.

Felelős szerkesztő és kiadó: HANGAY SÁNDOR.

Buschmann F. utódaik könyvnyomdája Budapest, IV. Ferenc József-rakpart 6-7.

A Szivárvány most már ismét havonta 15-én jelenik meg. Itt tudatjuk, hogy Pleyer Lajos ur macenási szerepétől visszavonult s e számtól kezdve

csupán olvasóink szeretete egyetlen vagyónunk. *Felkérünk mindenkit, hogy lapunkat terjessze, előfizetőket toborozzon és saját előfizetését mielőbb küldje be.*

A SZIVÁRVÁNY eleven, harcos, igazságos s a legnívósabb havi folyóirat. Közönségünk szeretete és pártfogása egyetlen vagyónunk. Mögöttünk nem áll sem kiadó, sem tőke!

SINKÓ ÉS TÁRSA

lakást fest, takarít, poloskát irt

VI., DESSEWFFY-UTCA 36. SZ. - Telefon 25-39.

KAPPELMAYER JÓZSEF
vegyigyárkészítő
és berendező specialista
BUDAPEST, X., HÖLGY-UTCA 3

Ajánlja nagy arányú díjazással kitüntetett és e szakmába vágó munkáit. — Tervek és skizmek díjtalanul. Telefon: József 58-93

BUTOR

U
T
O
R

RENDKIVÜLI
OLCSÓ
KIÁRUSÍTÁS
BUDAPEST
HUNYADI-TÉR
11. SZÁM
BUTORÜZLET

Hegedüt!

a Magyar Kir. Zene-
művészeti Főiskola
házi hangszerkészítője

Reményi Mihálynál

Budapest, Király-utca 58. sz.

a legjobban vehetünk. — Nagy raktár első-
rangú mesterhegedűk és cellokban,
Quintettista hurok. Saját készített-
ményű hangversenyhegedűk.

ÉDES és DECSY

Speciális írógép szaküzlet

VII. Akácfa-utca 9.

Új és használt író-
gépek állandó rak-
tára. Kellékek és ja-
vító műhely.

Telefon J 195-72.
A XII. Keleti vá-
sáron oklevéllel ki-
tüntetve.

Előfizetőknél 5 % engedmény.

Emke-kötőde

Akácfa-utca 5 sz.
alatt harisnyatal-
palds és fejelés stb.

Telefon J. 4-02. **Első Magyar** Tav.cim: Timbra

Bélyegzőgyár

KLASSOHN A.

VÉSNÖKI MÚINTÉZET * MECHANIKAI GÉPGYÁR * VAS- és FÉMONTÓDE
BUDAPEST, VIII., FUTÓ-UTCA 7.

Bélyegzők fémből és ruggyantából, pecsét-nyomók, mindennemű számozó és keletbélyegzők, dombor-, lyukasztó-, perforálásajtók és fogók, ólomzárlógók, stancák és snittek. Összes rendszerű nyomdai és egyéb számozó-

gépek és szerkezetek, perforálók, stancák és snittek és ezek szaksz. javítása. A gyár különleges berendezése lehetővé teszi minden kiválósnak megfelelő speciális berendezésű és elrendezésű bélyegző és gép előállítását.

SIESTA Budai Szanatorium

Budapest, I., Ráth György-uteza 5. Déli vasut mellett. Telefon 113-87.

Diétás, diagnosztikus és physikotherapiás gyógyintézet bel- és idegbetegek részére. Vegyi, Röntgen- és bakteriologiai laboratoriuma külső vizsgálatokat is végez. Vizgyógyintézet. Zander-féle gyógymechanikai osztály bejárók részére is. Napi árak 800-1000 korona.

Pinter Vacuum r.-t.

Telefon J. 10-72.

VII., Dob-utca 90.

Telefon J. 60-88.

Mátyás Diák

a legnagyobb magyar humoros hetilap
40-50 képpel jelenik meg minden száma.

Főszerkesztő Hangay Sándor.

Együttes előfizetése a Szívárvánnyal egy évre csak 650 korona.

DIÉTÁS-KURÁK cukorhaj, gyomorhaj, vesebetegség, elhízás és lesóványodásnál

legjobban végezhetők a

Dr. PAJOR-sanatorium diétás-étteremben

Budapest, VIII., Vas-utca 16. szám, bejáró betegek részére is, ugyanitt vizgyógyintézet, orthopädia, Zander-rendszerű gépgyógytermek.